

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ & ΕΛΕΚΤΙΚΗ**

**ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ : Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΕΝΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΜΕΝΟ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**

(Μελέτη περίπτωσης)

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤ.: ΕΥΘΥΜΙΑ ΑΧ. ΑΛΑΜΑΝΙΩΤΗ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Καθηγητής Ελεγκτικής –Διεθνών Προτύπων Παντείου
Πανεπιστημίου ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΙΛΟΣ**

ΒΟΛΟΣ 2019

Στην μαμά μου.

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας-Λογιστική & Ελεγκτική.

Θα ήθελα να εκφράσω θερμές ευχαριστίες σε εκείνους που με υποστήριξαν κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας μου. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον καθηγητή και επιβλέποντα της εργασίας κ. Ιωάννη Φίλο, ο οποίος με τις γνώσεις, την εμπειρία του και την υπομονή του συνέβαλε καθοριστικά στην ολοκλήρωσή της. Οι συμβουλές του, καθώς επίσης η γνώση του πάνω στο αντικείμενο της ελεγκτικής διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της γενικότερης σκέψης και προσέγγισής μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την στήριξη και την υπομονή που μου έδειξαν κατά την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών-Λογιστική και Ελεγκτική.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	5
Abstract.....	6
Κεφάλαιο 1 - Εισαγωγή	7
1.1 Γενικό πλαίσιο της μελέτης	7
1.2 Σκοπός και αντικείμενο της μελέτης	9
1.3 Δομή και περίγραμμα κεφαλαίων της μελέτης	10
Κεφάλαιο 2 - Ελεγκτική	11
2.1 Η έννοια της ελεγκτικής.....	11
2.2 Ο έλεγχος και ο ελεγκτής – Ορισμός-σκοπός και διακρίσεις	13
2.2.1 Ο εσωτερικός έλεγχος	21
2.2.2 Ο εξωτερικός έλεγχος	28
2.3 Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (ΔΠΕ).....	33
Κεφάλαιο 3 - Οικονομικό έγκλημα	38
3.1 Η έννοια του οικονομικού εγκλήματος	38
3.1.1 Κατηγορίες του οικονομικού εγκλήματος	39
3.2 Η έννοια της απάτης	42
Κεφάλαιο 4 - Μελέτη περίπτωσης «Enron».....	44
4.1 Ιστορική αναδρομή	44
4.2 Περιγραφή απάτης	46
4.3 Η αποκάλυψη της απάτης	48
4.4 Η στάση και η ευθύνη των ελεγκτών.....	49
Κεφάλαιο 5 - Μελέτη περίπτωσης «Lehman Brothers».....	51
5.1 Ιστορική αναδρομή	51
5.2 Περιγραφή απάτης	51
5.3 Η απάτη και η ευθύνη των ελεγκτών	55
5.4 Συνέπειες στην παγκόσμια αγορά κεφαλαίου	57

Κεφάλαιο 6 - Οικονομοτεχνικό υπόβαθρο προ της αποκάλυψης των οικονομικών σκανδάλων	59
6.1 Θεωρητικό και εφαρμοστικό υπόβαθρο του δείκτη Z-Score.....	59
6.2 Ο τρόπος ερμηνείας των αποτελεσμάτων	63
6.3 Εφαρμογή του οικονομοτεχνικού προβλεπτικού μοντέλου στην περίπτωση της «Enron».....	64
6.4 Εφαρμογή του οικονομοτεχνικού προβλεπτικού μοντέλου στην περίπτωση της «Lehman Brothers».....	67
6.5 Συζήτηση - Συμπεράσματα	69
Βιβλιογραφία	71

ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ : Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΕΝΑ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται τη συμβολή της Ελεγκτικής στην καταπολέμηση του οικονομικού εγκλήματος αναλύοντας δύο μελέτες περίπτωσης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η έννοια της Ελεγκτικής περιλαμβάνοντας αναλυτικές αναφορές στους ελέγχους, στους ελεγκτές και στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην έννοια του οικονομικού εγκλήματος δίνοντας έμφαση στην απάτη με παραποίηση εταιρικών οικονομικών δεδομένων. Οι εταιρείες που αναλύονται ως μελέτες περίπτωσης είναι αυτές των εταιρειών «Enron» και «Lehman Brothers»· ειδικότερα τα οικονομικά στοιχεία των εν λόγω εταιρειών στα οποία εφαρμόστηκε το προβλεπτικό οικονομοτεχνικό μοντέλο Altman Z-Score, διαπιστώθηκε πως και στις δύο περιπτώσεις δηλαδή της Enron και της Lehman Brothers η πτώχευση των εταιρειών επιβεβαιώθηκε οδηγώντας έτσι στο συμπέρασμα ότι τα οικονομικά τους στοιχεία είχαν παραποιηθεί.

Λέξεις-κλειδιά: ελεγκτική, οικονομικό έγκλημα, απάτη, Altman's Z-Score

AUDITING: ITS CONTRIBUTION TO THE FIGHT AGAINST FINANCIAL CRIME WITHIN A GLOBALISED ENVIRONMENT

ABSTRACT

The present dissertation discusses the contribution of Auditing to the fight against financial crime by analyzing two case studies. In particular, the concept of Auditing is presented, including detailed references on audits, auditors and the International Auditing Standards. In addition, the concept of financial crime is referred with emphasis on fraud by falsifying company financial data. The firms that are analyzed as case studies are those of “Enron” and “Lehman Brothers”; namely, the financial data of these companies to which the predictive technological model Altman Z-Score was applied. It was ascertained that in the case of Enron the aforementioned model failed to predict the company’s bankruptcy, thus leading to the conclusion that its financial data had been tampered.

Keywords: auditing, financial crime, fraud, Altman’s Z-Score

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Γενικό πλαίσιο της μελέτης

Το οικονομικό περιβάλλον σε διεθνές επίπεδο χαρακτηρίζεται μεν από δυναμισμό, αλλά ταυτόχρονα και από ρευστότητα. Η κατάσταση αυτή εγκυμονεί κινδύνους όχι μόνο συνολικά για τις επιχειρήσεις και τις διοικήσεις τους, αλλά και για τους ελεγκτές, από τη στιγμή που οι κίνδυνοι αυτοί αυξάνονται, όπως άλλωστε διαπιστώνεται μέσω του ξεσπάσματος μεγάλων εταιρικών σκανδάλων. Η εμφάνιση αυτών των σκανδάλων, τα οποία απασχολούν εσχάτως τις διεθνείς αγορές, καθιστούν επιτακτική τη συμβολή της Λογιστικής, και κατ' επέκταση της Ελεγκτικής, στον τομέα αυτό παγκοσμίως, εγείροντας ταυτόχρονα ζητήματα διαφάνειας και λογοδοσίας κατά τη λειτουργία της οικονομίας (Καραμάνης, 2008).

Συγκεκριμένα, η Ελεγκτική, που αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της παρούσας μελέτης, αποτελεί ταυτόχρονα επιστήμη και τεχνική (Κάντζος και Χονδράκη 2006), καθώς συνδυάζει τη συνεχή παραγωγή νέας γνώσης με την ταυτόχρονη ικανοποίηση των ελεγκτικών αναγκών. Επιτελεί την αποστολή της χωρίς να λαμβάνει υπόψη ούτε τον χαρακτήρα, είτε ιδιωτικό ή δημόσιο είτε κερδοσκοπικό ή μη, αλλά ούτε και το αντικείμενο εκμετάλλευσης των υπό έλεγχο επιχειρήσεων. Σε γενικές γραμμές, σκοπός της είναι η διερεύνηση της εφαρμογής των συστηματικών ελέγχων και η επισήμανση των λαθών ή των ανακρίβειών που πιθανόν να προκύπτουν στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις σύμφωνα με τις αρχές της Λογιστικής (Δήμου, 2000).

Είναι γεγονός πως στη σύγχρονη πραγματικότητα αυξάνεται ολοένα και περισσότερο η ζήτηση για τις υπηρεσίες ελέγχου που παρέχει η επιστήμη της Ελεγκτικής, δεδομένου ότι έχουν αυξηθεί αναλόγως τα επίπεδα τόσο του όγκου αυτών των υπηρεσιών, όσο και της διαφοροποίησης των τομέων δράσης που καλύπτονται από αυτές. Αξιοσημείωτη είναι και η διαπίστωση πως η Ελεγκτική αποτελεί διαδικασία με συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη των επιχειρήσεων (Καζαντζής, 2006).

Ο έλεγχος, λοιπόν, συγκαταλέγεται στις απαραίτητες λειτουργίες για μία επιχείρηση, καθώς αποτελεί το μόνο τρόπο εντοπισμού σφαλμάτων κατά τη διάρκεια των διαχειριστικών της περιόδων (Καραμάνης, 2008). Πηγή της αναγκαιότητας του ελέγχου είναι αρχικά η ίδια η ανθρώπινη φύση και οι ατέλειές της, μαζί με την ανάγκη άμεσου εντοπισμού και διόρθωσης λογιστικών σφαλμάτων, αλλά και της παροχής πληροφοριών που θα χαρακτηρίζονται από ποιότητα και αξιοπιστία με σκοπό την αποτροπή εμφάνισης φαινομένων οικονομικού εγκλήματος (Γρηγοράκος, 2008). Ο έλεγχος διακρίνεται σε εσωτερικό και εξωτερικό. Συγκεκριμένα, ο εσωτερικός έλεγχος αφορά τη διενέργειά του από το προσωπικό της επιχείρησης, ενώ ο εξωτερικός διενεργείται από ανεξάρτητα άτομα, ξένα προς την υπό έλεγχο επιχείρηση. Η έννοια του ελέγχου αφορά τόσο το υποκείμενό του, δηλαδή τον ελεγκτή, όσο και το αντικείμενό του, συμπεριλαμβανομένων των σκοπών του, αλλά και των ελεγκτικών διαδικασιών ή τεχνικών (Τσακλάγκανος, 2005). Ο εσωτερικός και ο εξωτερικός έλεγχος χαρακτηρίζονται από συμπληρωματικότητα (Nicolae and Susmanschi, 2012).

Για να θεωρείται ένας έλεγχος αποτελεσματικός η επιχείρηση οφείλει να προβαίνει στη λήψη των απαραίτητων ελεγκτικών μέτρων, τα οποία ορίζονται με βάση συγκεκριμένα ελεγκτικά πρότυπα (Παπαδάτου, 2001). Τα ελεγκτικά πρότυπα είναι βασικές οδηγίες προς τους ελεγκτές λογιστές, τους οποίους κατευθύνουν κατά την εκπλήρωση των επαγγελματικών τους υποχρεώσεων. Οφείλουν να χαρακτηρίζονται από σαφήνεια κατά τη χρήση τους και αποτελεσματικότητα ως προς το κόστος τους (Καζαντζής, 2006).

Η επισκόπηση της ελληνικής και της ξένης βιβλιογραφίας σχετικά με τον έλεγχο και την τήρηση των ελεγκτικών προτύπων κατέδειξε ότι συμβάλλουν αποτελεσματικά στην εύρυθμη και ομαλή οικονομική λειτουργία. Αντίθετα, η απουσία ελέγχου και η μη τήρηση των προτύπων συμβάλλουν στην εκδήλωση οικονομικών εγκλημάτων. Συμφώνα με τον Sutherland (1940), το οικονομικό έγκλημα είναι μία ευρείας κλίμακας έννοια. Περιλαμβάνει συσχετίσεις με την κρατική διαφθορά ή τη νομιμοποίηση εσόδων που προκύπτουν από παράνομες ή/και παράτυπες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Ωστόσο, δεν εντάσσεται στα λεγόμενα παραδοσιακά εγκλήματα. Αυτό συμβαίνει επειδή οι δράστες οικονομικών εγκλημάτων διαφεύγουν της δίωξης εξαιτίας της ισχύος που διαθέτουν συνήθως σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο που τους επιτρέπει την άσκηση πιέσεων είτε προς την κατεύθυνση των ελεγκτικών μηχανισμών είτε προς αυτή των Δικαστικών Αρχών. Επιπλέον, στη σύγχρονη εποχή το οικονομικό έγκλημα έχει

εξελιχθεί σε μία πολύπλευρη επιχείρηση ή βιομηχανία παγκόσμιας εμβέλειας. Κατά συνέπεια, αποτελεί ένα παγκόσμιο πρόβλημα που απαιτεί αντίστοιχη αντιμετώπιση (Ryder, 2011).

Αν και τα οικονομικά εγκλήματα δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση ένα νέο φαινόμενο, τόσο η συχνότητα με την οποία εμφανίζονται όσο και το εύρος και ο αντίκτυπός τους φαίνεται ότι έχουν αυξηθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Μάλιστα η παράνομη συμπεριφορά είναι πιο ενδημική στον χρηματοπιστωτικό τομέα σε σύγκριση με οποιονδήποτε άλλο τομέα της οικονομίας (Freeman, 2010) και ότι η εγκληματικότητα στις χρηματοπιστωτικές αγορές συμβαίνει πια σε τόσο ευρεία κλίμακα, ώστε πλέον δε μπορεί να θεωρείται ως εξαίρεση (Ferguson 2012).

Η παρούσα εργασία εστιάζει σε μία από τις πτυχές του οικονομικού εγκλήματος, στις σύγχρονες εταιρικές απάτες ή σκάνδαλα. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται περιπτώσεις εταιρειών που ήταν εισηγμένες στο Χρηματιστήριο και στις οποίες παρατηρήθηκε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Η συχνότητα εμφάνισης αυτών των περιπτώσεων είναι αυξημένη τα τελευταία χρόνια τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ και αφορά αρκετές μεγάλες εταιρείες, από τις οποίες μάλιστα προκλήθηκε οικονομική ζημιά άνω των 500 δισεκατομμυρίων δολαρίων (Rezaee, 2005).

1.2 Σκοπός και αντικείμενο της μελέτης

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αναδείξει την αξία της ελεγκτικής επιστήμης, αλλά και την καίρια συμβολή της σε περιπτώσεις εκδήλωσης οικονομικού εγκλήματος, εστιάζοντας σε εταιρικά σκάνδαλα της σύγχρονης πραγματικότητας που απασχόλησαν την παγκόσμια κοινή γνώμη και στα οποία στράφηκε το ενδιαφέρον τόσο των ερευνητών όσο και των απλών πολιτών. Οι σημαντικές συνέπειες αυτών των σκανδάλων σε χρηματοοικονομικό επίπεδο, καθώς δε πέρασαν απαρατήρητες, αποτέλεσαν το ερέθισμα για τη συγγραφή αυτής της μελέτης. Αντικείμενό της παρούσας η παρουσίαση ως μελέτες περίπτωσης δύο συγκεκριμένων εταιρικών σκανδάλων, στα οποία διερευνάται η εφαρμογή των διεθνώς αποδεκτών ελεγκτικών μηχανισμών και προτύπων, και των οποίων η σύγκριση πραγματώνει τον προαναφερθέντα σκοπό.

1.3 Δομή και περίγραμμα κεφαλαίων της μελέτης

Η διάρθρωση των κεφαλαίων της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιείται ως εξής:

- στο πρώτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί την εισαγωγή της εργασίας, καθορίζεται το γενικό πλαίσιο της μελέτης και αναφέρεται ο σκοπός και το αντικείμενο συγγραφής της
- στο δεύτερο και στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η βιβλιογραφική ανασκόπηση κατά την οποία στις επιμέρους υποενότητες παρουσιάζονται και αναλύονται τόσο οι έννοιες της ελεγκτικής επιστήμης και του οικονομικού εγκλήματος, όσο και τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, τα οποία περιλαμβάνουν τον έλεγχο και τα είδη του, όπου δίνεται έμφαση στη διάκριση εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου, τους ελεγκτές, τα ελεγκτικά πρότυπα, αλλά και τις περιπτώσεις οικονομικού εγκλήματος, κυρίως στις εταιρικές απάτες
- στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη μέθοδο της μελέτης περίπτωσης και ακολουθεί ανάλυση του σκανδάλου της εταιρείας «Enron»
- στο πέμπτο κεφάλαιο περιέχεται η ανάλυση του σκανδάλου της εταιρείας «Lehman Brothers»
- στο έκτο κεφάλαιο περιγράφεται το προβλεπτικό οικονομοτεχνικό μοντέλο Altman Z-Score, το οποίο εν συνεχεία εφαρμόζεται και για τις δύο περιπτώσεις και, τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του.

Κεφάλαιο 2

Ελεγκτική

2.1 Η έννοια της Ελεγκτικής

Για την πληρέστερη κατανόηση της έννοιας της Ελεγκτικής (auditing) κρίνεται σκόπιμη αναφορά στις απόπειρες ορισμού της που συναντώνται στη βιβλιογραφία. Ο Τσακλάγκανος (2005), λοιπόν, αναφέρεται στην Ελεγκτική ορίζοντάς την ως ένα σύνολο κανόνων, αρχών και ενεργειών που αποτελούν τη βάση για τη διενέργεια οποιουδήποτε λογιστικού και διαχειριστικού ελέγχου επιδιώκοντας τη διατύπωση συμπερασμάτων, σχετικών με την οικονομική διαχείριση, μέσω της αιτιολόγησης. Ο Δήμου (2000) αντιλαμβάνεται την ελεγκτική ως σύνολο αρχών οι οποίες αποβλέπουν στον προσδιορισμό της ελεγκτικής διαδικασίας ως προς το είδος, την έκταση και τον τρόπο διενέργειάς της, όπως επίσης και των διαχειριστικών ενεργειών από πλευράς των αρμοδίων στοχεύοντας στην πρόληψη λαθών ή καταχρήσεων, αλλά για τη διερεύνηση των οικονομικών καταστάσεων σχετικά με τη ακρίβεια και της νομιμότητά τους. Από την πλευρά του ο Καζαντζής (2006) όρισε την Ελεγκτική ως μια διαδικασία που διενεργείται από ένα άτομο ανεξάρτητα αποσκοπώντας στη συστηματική συγκέντρωση και αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων σχετικά με μετρήσιμες πληροφορίες μιας επιχείρησης. Απώτερο στόχο της διαδικασίας αποτελεί η εξακρίβωση και γνωστοποίηση της ανταπόκρισης των προαναφερθέντων πληροφοριών σε προκαθορισμένα κριτήρια στους χρήστες (π.χ. στις αμοιβαία αποδεκτές λογιστικές αρχές).

Για τον Παπαστάθη (2014) η Ελεγκτική αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και δυναμικότερους κλάδους της Λογιστικής και της Οικονομικής Επιστήμης γενικότερα. Εξυπηρετεί την ανάγκη μετάδοσης αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με την οικονομική δραστηριότητα των μεγάλων οργανισμών του κλάδου. Ταυτόχρονα, ως διακριτός κλάδος ανάμεσα στις διοικητικό-οικονομικές επιστήμες επιδιώκοντας τη διαχειριστική ορθότητα των οικονομικών πόρων καθώς και της ανάπτυξης και αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού μιας επιχείρησης, εξετάζει εις βάθος τους σχετικούς με τη διενέργεια ελέγχου γενικούς κανόνες, όρους και προϋποθέσεις. Η Ελεγκτική, λοιπόν, συνδράμει κατά την παρακολούθηση και τον

έλεγχου της ορθότητας τήρησης των κανόνων, αρχών και παραδοχών που συμβάλλουν στην εξασφάλιση της χρηματοοικονομικής αξιοπιστίας (Νεγκάκης & Ταχυνάκης, 2013).

Τέλος, οι Kagermann, Kinney, Küting και Weber (2007) αντιλαμβάνονται την ελεγκτική ως μια συστηματική διαδικασία αντικειμενικής απόκτησης και αξιολόγησης αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση μιας οντότητας, μιας περιοχής, μιας διαδικασίας, ενός οικονομικού λογαριασμού ή ενός ελέγχου και επιδιώκει τη σύγκρισή της σύμφωνα με προκαθορισμένα, αποδεκτά κριτήρια αλλά και την κοινοποίηση των αποτελεσμάτων στους ενδιαφερόμενους χρήστες. Τα κριτήρια βάσει των οποίων συγκρίνεται η ισχύουσα κατάσταση μπορεί να είναι ένα νομικό ή κανονιστικό πρότυπο (όπως για παράδειγμα ο νόμος Sarbanes Oxley Act) ή εσωτερικές πολιτικές και διαδικασίες.

Ως βασικοί σκοποί της Ελεγκτικής που σχετίζονται με λογιστικά λάθη ή σφάλματα ή παραλείψεις ή απάτες, που γίνονται είτε εκούσια είτε ακούσια, μπορούν να θεωρηθούν οι εξής:

- η πρόληψη, η οποία επιτυγχάνεται με τον προληπτικό έλεγχο
- η αποκάλυψη και η καταστολή τους η οποία επιτυγχάνεται με τον κατασταλτικό έλεγχο
- η αξιολόγηση και η πιστοποίηση σχετικά με τη σύνταξη, την ακρίβεια και την ορθότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, οι οποίες επιτυγχάνονται με τον έλεγχο επιβεβαίωσης (Τσακλάγκανος, 2005).

Γενικότερα, η ελεγκτική αποτελεί κλάδο που χαρακτηρίζεται ως διαρκώς εξελισσόμενος και που βρίσκει αποδοχή και εφαρμογή μέσω των διερευνήσεων και των αξιολογήσεων στο πλαίσιο της λειτουργίας μιας επιχείρησης. Για το λόγο αυτό έχει ως στόχο την υλοποίηση των προαναφερθέντων σκοπών, την απόκτηση μιας ιδιαίτερης ταυτότητας μέσω της προσέγγισης των αδυναμιών του εσωτερικού ελέγχου, ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η αρμόζουσα διοίκηση και η επιτυχία των σκοπών της για τη διασφάλιση της οικονομικής συνοχής μιας επιχείρησης (Καραμάνης, 2008).

Τρία είναι τα βασικά θέματα στα οποία εστιάζει η Ελεγκτική:

- το υποκείμενο του ελέγχου, δηλαδή οι ελεγκτές, οι οποίοι αποτελούν τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη διενέργεια του ελέγχου, καθώς και τα προσόντα που οφείλουν να διαθέτουν
- το αντικείμενο του ελέγχου,

δηλαδή το τι υπόκειται σε έλεγχο, καθώς και την αναγκαιότητα και το σκοπό διενέργειας του ελέγχου σε αυτό

➤ τις ελεγκτικές διαδικασίες,

δηλαδή η λεγόμενη τεχνική του ελέγχου, τον τρόπο με τον οποίο διενεργείται ένας έλεγχος (Meigs, Larsen and Meigs, 1984).

Πιο αναλυτικά, σε ό,τι αφορά το υποκείμενο του ελέγχου, τον ελεγκτή, είναι αυτός που συμβάλλει στην απαραίτητη εξασφάλιση της ορθολογικής οργάνωσης και λειτουργίας, καθώς και της ομαλής διαχείρισης των δημόσιων και ιδιωτικών οικονομικών. Ανάλογα με τον σκοπό του έργου του, αλλά και την εξάρτηση ή μη από το αντικείμενο του ελέγχου του, διακρίνεται σε εσωτερικό και εξωτερικό ελεγκτή (Meigsetal., 1984). Η διάκριση αυτή συμβάλλει σημαντικά στη διευκόλυνση του καθορισμού και της λεπτομερειακής εξέτασης των απαιτούμενων προσόντων τους, καθώς της εγκυρότητας και αξιοπιστίας των πράξεων πιστοποίησης που εκδίδουν (Τσακλάγκανος, 2005). Σε ό,τι αφορά το αντικείμενο του ελέγχου, με αυτό εκφράζεται ο τρόπος και πρωτίστως η αξιοπιστία τόσο της μέτρησης όσο και της παρουσίασης των χρηματοοικονομικών μεγεθών σε μια οικονομική μονάδα. Συγκεκριμένα, ελέγχονται το λογιστικό σύστημα, από το οποίο προκύπτει η αρχική μέτρηση και αναφορά, το οργανόγραμμα της μονάδας, οι λειτουργικές της αρχές και η επάρκεια των εμπλεκόμενων συστημάτων (Κάντζος και Χονδράκη, 2006). Τέλος, σε ό,τι αφορά τις ελεγκτικές διαδικασίες, είναι οι μέθοδοι διενέργειας τόσο των εξωτερικών όσο και των εσωτερικών ελέγχων. Αφορούν τον τρόπο και τις τεχνικές που στοχεύουν στην παραγωγή του ορθού επιστημονικού ελεγκτικού έργου (Παπαστάθης, 2014).

2.2. Ο έλεγχος και ο ελεγκτής - ορισμός, σκοπός & διακρίσεις

Στη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα η επίβλεψη του μεγάλου αριθμού εργαζομένων στις επιχειρήσεις, οι οποίες μεγεθύνονται διαρκώς, καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Για το λόγο αυτό υπάρχει η απαίτηση για εκμοντερνισμό των μεθόδων διοίκησης και χρήση της σύγχρονης ηλεκτρονικής τεχνολογίας. Όμως, για την ύπαρξη αξιοπιστίας στα οικονομικά στοιχεία και στις σχετικές πληροφορίες απαιτείται να υιοθετηθούν ένα σύστημα ελέγχου, που θα

εφαρμόζεται καταλλήλως, καθώς και ειδικές διαδικασίες, για τα οποία είναι εξίσου αναγκαίος ο διαρκής έλεγχος και η αξιολόγησή τους (Τσακλάγκανος, 2005).

Ο έλεγχος (audit), λοιπόν, ορίζεται ως μια συστηματική και ανεξάρτητη εξέταση των βιβλίων, των λογαριασμών, των καταστατικών αρχείων, των εγγράφων και των δελτίων ενός οργανισμού, με την οποία επιδιώκεται η διαπίστωση του κατά πόσον οι οικονομικές καταστάσεις, καθώς και οι μη-οικονομικές δημοσιοποιήσεις του, παρουσιάζουν μια αληθή και δίκαιη εικόνα της επιχείρησης. Αφορά, επίσης, την προσπάθεια διασφάλισης της ορθότητας κατά την τήρηση των λογιστικών βιβλίων από την πλευρά της επιχείρησης σύμφωνα με τις επιταγές της σχετικής νομοθεσίας. Ο έλεγχος αποτελεί ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα (Power, 1999).

Οι έλεγχοι συνεπάγονται τη σύγκριση της τρέχουσας, υπάρχουσας κατάστασης μιας διαδικασίας, ενός οργανισμού, μιας υποδιαίρεσης αυτού ή ενός λογαριασμού με προκαθορισμένα, αποδεκτά κριτήρια. Είναι εφικτή η χρήση διαφόρων διαδικασιών ελέγχου. Οι διαδικασίες αυτές είναι οι δραστηριότητες που εκτελεί ο ελεγκτής για την απόκτηση κατάλληλων αποδεικτικών στοιχείων για την εξασφάλιση εύλογης βάσης για το σχηματισμό της γνώμης ελέγχου. Παραδείγματα ορισμένων διαδικασιών ελέγχου που είναι διαθέσιμες στους ελεγκτές περιλαμβάνουν: την παρατήρηση του προσωπικού ή των διαδικασιών, τη φυσική εξέταση των περιουσιακών στοιχείων, έρευνες ή συνεντεύξεις με το προσωπικό, την επιβεβαίωση με εξωτερικούς παράγοντες, την αναπροσαρμογή ή τον επανυπολογισμό δεδομένων, την εξέταση εγγράφων και διάφορες αναλυτικές διαδικασίες (Kagermannetal., 2007).

Ο σκοπός του ελέγχου κατά τη διενέργειά του σε μια επιχείρηση είναι πολυδιάστατος και συνοψίζεται στα ακόλουθα σημεία:

- στην προληπτική διερεύνηση και στον εντοπισμό λογιστικών λαθών, εσκεμμένων ή μη,
- στην αποκάλυψη σφαλμάτων και απατών, είτε εκούσιων είτε ακούσιων, αλλά και στην καταστολή τους,
- στη συζήτηση και στην ανάλυση σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις,
- στην αξιολόγηση στοιχείων που σχετίζονται με την πορεία και τις επικρατούσες τάσεις της

- στην πιστοποίηση της κατάρτισης των εκάστοτε αριθμοδεικτών της διαχρονικά με στόχο την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων
- στην επισήμανση των ατελειών και των αδυναμιών της διαχειριστικής της απεικόνισης
- στη στάθμιση των πιθανοτήτων που σχετίζονται με τη ικανοποίηση των ποικίλων απαιτήσεων της, ώστε να καταστεί εφικτή η διενέργεια σωστών προβλέψεων (Καζαντζής, 2006).

Η αναγκαιότητα του ελέγχου πηγάζει από το διαρκώς εξελισσόμενο οικονομικό περιβάλλον το οποίο ωθεί τα εκάστοτε αρμόδια στελέχη των επιχειρήσεων στη λήψη έγκαιρων αποφάσεων σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβούν για τη διασφάλιση και τον καθορισμό της μελλοντικής πορείας των επιχειρηματικών εγχειρημάτων τους. Η ορθολογική εκτίμηση του συνόλου των αντικειμενικών δεδομένων της επιχείρησης, στην οποία συμβάλλει αποτελεσματικά ο έλεγχος, αποτελεί την προϋπόθεση για τη λήψη των προαναφερθέντων αποφάσεων (Pickett, 2010).

Σημαντική είναι και η κατηγοριοποίηση των ελέγχων, ιδιαίτερα για τη διοίκηση μιας επιχείρησης, αφού της παρέχει τη δυνατότητα επιλογής του κατάλληλου από αυτούς ανάλογα με τη φύση, τις ιδιαιτερότητες και τις προτεραιότητές της (Τσακλάγκανος, 2005). Επομένως, λαμβάνοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι οι έλεγχοι ποικίλουν για κάθε περίπτωση και για κάθε επιχείρηση και μελετώντας τη σχετική βιβλιογραφία (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013; Παπαστάθης, 2014) προκύπτει ότι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν έχοντας ως κριτήρια την ιδιότητα του ελεγκτή, το εύρος, την περιοδικότητα, τον σκοπό, το νομοθετικό πλαίσιο και τον τομέα διερεύνησης του ελέγχου. Η διάκρισή τους μπορεί να αποδοθεί σχηματικά με τον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 1):

Πίνακας 1 - Διάκριση ελέγχων (ιδίας επεξεργασίας)

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΕΛΕΓΧΩΝ	
ΚΡΙΤΗΡΙΟ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ
α) ιδιότητα του ελεγκτή	Εσωτερικός
	Εξωτερικός
β) εύρος του ελέγχου	Γενικός
	Ειδικός
γ) περιοδικότητα του ελέγχου	Μόνιμος
	τακτικός
	έκτακτος
δ) σκοπός του ελέγχου	προληπτικός
	κατασταλτικός
ε) νομοθετικό πλαίσιο επιβολής του ελέγχου	υποχρεωτικός
	προαιρετικός
στ) τομέας διερεύνησης του ελέγχου	διαχειριστικός
	διοικητικός
	φορολογικός

Πιο αναλυτικά, η διάκριση των ελέγχων αποδίδεται ως εξής:

- ανάλογα με την ιδιότητα του ελεγκτή, δηλαδή την εξάρτηση του ή μη από την επιχείρηση η οποία υποβάλλεται σε έλεγχο, σε:

⇒ εσωτερικούς ελέγχους,

όταν αυτοί διενεργούνται από ένα πρόσωπο που διαθέτει τα απαραίτητα για τη θέση προσόντα και ταυτόχρονα αποτελεί υπάλληλο της υπό έλεγχο επιχείρησης σχετιζόμενος έτσι με άμεσο τρόπο με τη διοίκησή της,

⇒ εξωτερικούς ελέγχους,

όταν διενεργούνται από πρόσωπο που διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα και που δεν εξαρτάται από την επιχείρηση και τη διοίκησή της ούτε σε εργασιακό ούτε σε οικονομικό επίπεδο

➤ ανάλογα με το εύρος τους σε:

⇒ γενικούς ελέγχους,

δηλαδή αυτούς που ασχολούνται με το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης, διενεργούνται σε συμφωνία με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου και αποφαινόμενα σχετικά με την ορθότητα απεικόνισης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και της τήρησης των διαδικασιών,

⇒ ειδικούς ελέγχους,

δηλαδή αυτούς που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένους τομείς ή λογαριασμούς ή σε συγκεκριμένες διαδικασίες μιας επιχείρησης με σκοπό την αποκάλυψη λαθών ή παραλείψεων, που είτε γίνονται σκόπιμα είτε όχι. Για το λόγο αυτό διενεργούνται κατά κύριο λόγο αιφνιδιαστικά.

➤ ανάλογα με την περιοδικότητά τους σε:

⇒ μόνιμους ελέγχους,

όταν η διενέργειά τους αφορά όλη τη διάρκεια της χρήσης,

⇒ τακτικούς ελέγχους,

όταν η διενέργειά τους πραγματοποιείται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, δηλαδή σε ετήσια ή εξαμηνιαία ή τριμηνιαία βάση,

⇒ έκτακτους ελέγχους,

όταν η διενέργειά τους πραγματοποιείται σε τυχαία χρονική στιγμή

➤ ανάλογα με το σκοπό τους σε:

⇒ προληπτικούς ελέγχους,

όταν η διενέργειά τους αφορά την πρόληψη λαθών σχετικά με την τήρηση διαδικασιών και λογαριασμών,

⇒ κατασταλτικούς ελέγχους,

όταν η διενέργειά τους έπεται χρονικά της εκτέλεσης μιας πράξης και στοχεύει στην εύρεση και καταστολή λαθών, εκούσιων ή ακούσιων

➤ ανάλογα με το νομοθετικό πλαίσιο επιβολής τους σε:

⇒ υποχρεωτικούς ελέγχους,

δηλαδή όσους επιβάλλουν το κράτος, η δικαιοσύνη και οι διατάξεις της σχετικής νομοθεσίας,

⇒ προαιρετικούς ελέγχους,

δηλαδή όσους επιβάλλουν η διοίκηση ή οι μέτοχοι μιας επιχείρησης για ίδια χρήση

➤ ανάλογα με τον τομέα διερεύνησής τους σε:

⇒ διαχειριστικούς ελέγχους,

οι οποίοι αφορούν την οικονομική διαχείριση μιας επιχείρησης,

⇒ διοικητικούς ελέγχους,

οι οποίοι αφορούν την ορθότητα και την πιστότητα εφαρμογής των διαδικασιών

⇒ φορολογικούς ελέγχους,

οι οποίοι αφορούν την ορθότητα τήρησης των φορολογικών υποχρεώσεων και της σχετικής νομοθεσίας.

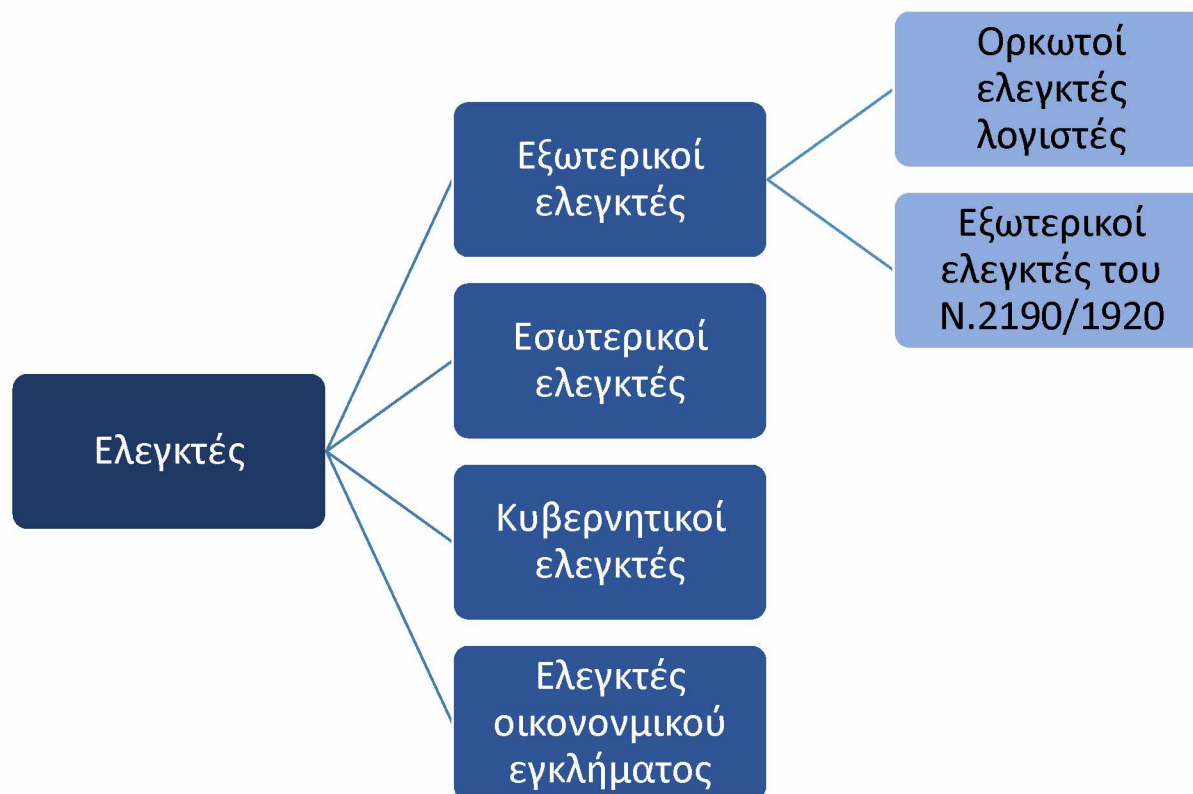
Στην προαναφερθείσα διάκριση θα μπορούσε να προστεθεί και ο έλεγχος διαχείρισης, ο οποίος όμως αποτελεί ξεχωριστό είδος ελέγχου. Αυτού του είδους ο έλεγχος αφορά το βαθμό εκπλήρωσης των καθορισμένων στόχων μιας επιχείρησης και εγείρει ζητήματα αποτελεσματικότητας σχετικά με την εκμετάλλευση των παραγωγικών πόρων. Δεν αφορά τόσο τον έλεγχο των αποτελεσμάτων όσο αυτόν των μεθόδων και των διαδικασιών που αποφέρουν αυτά τα αποτελέσματα σε μια επιχείρηση εξετάζοντάς τα συναρτήσει του εξωτερικού και εσωτερικού περιβάλλοντός της (Καραμάνης, 2008).

Είναι δεδομένο ότι οι προαναφερθείσες κατηγορίες ελέγχων οφείλουν να συνυπάρχουν να συνδυάζονται και να αλληλοσυμπληρώνονται στο πλαίσιο μιας οικονομικής μονάδας. Ωστόσο, βασικότερη από αυτές θεωρείται η διάκριση ανάμεσα σε εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο (Καζαντζής, 2006). Για το λόγο αυτό θα ακολουθήσει στη συνέχεια ανάλυση των δύο αυτών κατηγοριών του ελέγχου.

Το πρόσωπο που φέρει την ευθύνη του σχεδιασμού, του προγραμματισμού και της εκτέλεσης της ελεγκτικής διαδικασίας είναι ο ελεγκτής (auditor) (Τσακλάγκανος, 2005). Γενικότερα

υπάρχουν αρκετές κατηγορίες ελεγκτών, κυρίως στις χώρες που είναι οικονομικά ανεπτυγμένες, για τις οποίες είναι εφικτή η ταξινόμησή τους στις ακόλουθες τέσσερις γενικές κατηγορίες, όπως απεικονίζεται και στο Διάγραμμα 1 που ακολουθεί:

Διάγραμμα 1 - Κατηγορίες ελεγκτών (ίδιας επεξεργασίας)

➤ εξωτερικοί ελεγκτές,

οι οποίοι ονομάζονται έτσι επειδή δε συγκαταλέγονται στο ανθρώπινο δυναμικό της υπό έλεγχο επιχείρησης. Στα καθήκοντα τους περιλαμβάνονται ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, καθώς και η διενέργεια της πλειοψηφίας των κατηγοριών του ελέγχου. Πιο αναλυτικά, οι εξωτερικοί ελεγκτές κατηγοριοποιούνται περαιτέρω στις ακόλουθες δύο υποκατηγορίες:

⇒ στους ορκωτούς ελεγκτές λογιστές,

οι οποίοι είναι ειδικοί επαγγελματίες, αναγνωρισμένοι από το κράτος, που ασχολούνται με τον έλεγχο των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων επιχειρήσεων και οργανισμών με τρόπο υπεύθυνο, αντικειμενικό και αμερόληπτο. Για το λόγο αυτό απαιτείται να είναι άρτια και

επιστημονικά καταρτισμένοι σε όλους τους κλάδους που αφορούν τόσο την οργάνωση όσο και τη λειτουργία των οικονομικών μονάδων.

⇒ στους εξωτερικούς ελεγκτές του Ν.2190/1920,

οι οποίοι αναλαμβάνουν τους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων που δεν υπόκεινται υποχρεωτικά από το νόμο στους ορκωτούς ελεγκτές λογιστές.

➤ Εσωτερικοί ελεγκτές,

οι οποίοι, αντίθετα με τους εξωτερικούς, συγκαταλέγονται στο ανθρώπινο δυναμικό μιας οικονομικής μονάδας, της οποίας αποτελούν στελέχη που διενεργούν τον εκ των έσω έλεγχο. Για λόγους ανεξαρτησίας και αποτελεσματικότητας οι εσωτερικοί ελεγκτές σχηματίζουν τμήμα το οποίο υπάγεται απευθείας στη διοίκηση ή στην επιτροπή ελέγχου σύμφωνα με την οργάνωση της επιχείρησης. Έχουν διευρυμένα καθήκοντα που εκτείνονται από ελέγχους σχετικά με την τήρηση του εσωτερικού κανονισμού της επιχείρησης μέχρι διαχειριστικούς και λειτουργικούς ελέγχους των υποδιαιρέσεων της. Το έργο τους συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα διοίκησης παρέχοντας αξιόλογες πληροφορίες που οδηγούν στη λήψη αποφάσεων. Το στοιχείο που διακρίνει τους εσωτερικούς ελεγκτές από τους ορκωτούς ελεγκτές λογιστές έγκειται στην έλλειψη εμπιστοσύνης των πρώτων στους δεύτερους που σχετίζεται με την ανεξαρτησία της κρίσης τους εξαιτίας της υπαλληλικής ή συμβατικής τους σχέσης με τη διοίκηση. Εντούτοις, ο ρόλος του στις σύγχρονες οικονομικές μονάδες είναι αυξανόμενης σπουδαιότητας και για το λόγο αυτό οι ανεπτυγμένες, κυρίως, χώρες έχουν προβεί στη σύσταση Ινστιτούτων Εσωτερικών Ελέγχων (Ι.Ε.Ε.) με σκοπό την προώθηση του εσωτερικού ελέγχου και σε νέους επιχειρηματικούς τομείς.

➤ κυβερνητικοί ελεγκτές,

οι οποίοι μπορούν να διακριθούν περαιτέρω σε: φορολογικούς ελεγκτές, ελεγκτές του Ελεγκτικού Συμβουλίου, Ελεγκτές του γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, ενώ σε αυτούς ανήκουν ακόμα ο Γενικός Επιθεωρητής Δημοσίας Διοίκησης και το Συμβούλιο Επιθεώρησης Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης (Σ.Ε.Ε.Δ.Δ.)

➤ ελεγκτές οικονομικού εγκλήματος,

όπως είναι η Υπηρεσία Ειδικών Ελέγχων που έχει ως αντικείμενο την αποκάλυψη και την καταστολή του οικονομικού εγκλήματος (Καζαντζής, 2006).

2.2.1. Ο εσωτερικός έλεγχος

Σύμφωνα με τον ορισμό του Ινστιτούτου Εσωτερικών Ελεγκτών (Institute of Internal Auditors - ΠΑ) ο εσωτερικός έλεγχος (internal audit) αποτελεί μια δραστηριότητα με ανεξάρτητο, αντικειμενικό, διαβεβαιωτικό και συμβουλευτικό χαρακτήρα, που ο σχεδιασμός του έχει πραγματοποιηθεί προσανατολιζόμενος στην αύξηση της αξίας και στη βελτίωση της λειτουργίας μιας επιχείρησης. Συμβάλλει στην επίτευξη των αντικειμενικών της στόχων προσεγγίζοντας την αξιολόγηση και τη βελτίωση των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνων, των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου και της εταιρικής διακυβέρνησης με τρόπο συστηματικό και πειθαρχημένο (Institute of Internal Auditors, 2004). Η συμβολή του αυτή είναι σημαντική καθώς παρέχει την απαραίτητη γνώση αλλά και συστάσεις που βασίζονται σε αναλύσεις και αξιολογήσεις δεδομένων και επιχειρηματικών διαδικασιών (Burton, Emmett, Simonand Wood, 2012).

Ο εσωτερικός έλεγχος δεν αφορά μόνο τον παραδοσιακό έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων (financial audit). Η φιλοσοφία του και η πρακτική εφαρμογή του εμφανίζεται σε ένα διευρυμένο πεδίο δράσης επιτελώντας συμβουλευτικό ρόλο και συμφωνώντας με το γενικότερο πνεύμα της Ελεγκτικής. Αφορά, λοιπόν, τη διενέργεια της ελεγκτικής διερεύνησης και της αξιολόγησης στο σύνολο των λειτουργιών και των δραστηριοτήτων της επιχείρησης (Παπαστάθης, 2014). Κατά συνέπεια η έννοια του εσωτερικού ελέγχου δεν αφορά μόνο τη διαδικασία του ελέγχου αυτή καθαυτή, αλλά το ευρύτερο σύστημα με το οποίο μια επιχείρηση οργανώνει τις διαδικασίες εκτέλεσης των διαχειριστικών πράξεων και τη λογιστική τους απεικόνιση. Το λεγόμενο «σύστημα εσωτερικού ελέγχου», λοιπόν, αφορά τις αρμοδιότητες του προσωπικού, τη διαδρομή και τον έλεγχο των εισερχόμενων και εκδιδόμενων δικαιολογητικών μαζί με το υπαλληλικό προσωπικό που φέρει εις πέρας αυτή τη διαδικασία, τους λογαριασμούς που τηρεί η επιχείρηση μαζί με τον τρόπο, τη μέθοδο ενημέρωσής τους και το υπαλληλικό προσωπικό που είναι επιφορτισμένο με αυτή (Γρηγοράκος, 1989).

Επομένως, ο εσωτερικός έλεγχος δε ταυτίζεται με ένα σύστημα ελέγχου του υπαλληλικού προσωπικού μιας επιχείρησης, καθώς αυτή αποτελεί μόνο μια μικρή πτυχή του και έτσι ουσιαστικά θα ήταν αδύνατον να συμπεριληφθούν η ευρύτητα και η ποικιλία των λειτουργιών και δραστηριοτήτων που καλύπτει. Συγκεκριμένα, ο εσωτερικός έλεγχος αφορά και όλους τους τρόπους και τις μεθόδους με τα οποία τα ανώτερα διοικητικά κλιμάκια μιας επιχείρησης εκχωρούν αρμοδιότητες, δικαιώματα και ευθύνες για ένα ευρύ φάσμα λειτουργιών, όπως είναι

το marketing, οι αγοραπωλησίες, η παραγωγή κ.α. Επίσης, αφορά την προετοιμασία, την επαλήθευση και την κατανομή της επίβλεψης των ανώτατων στελεχών σε αναφορές και αναλύσεις. Τέλος, αφορά την εφαρμογή των προϋπολογιστικών μεθόδων, των προτύπων παραγωγής, των μελετών χρόνου και κινήσεων, της επίβλεψης εργαστηρίων και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του προσωπικού (Τσακλάγκανος, 2005).

Ο εσωτερικός έλεγχος πραγματοποιείται εξυπηρετώντας συγκεκριμένες σκοπιμότητες:

⇒ πρόληψη,

με τη διενέργειά του κατά τη διάρκεια του συνόλου των οικονομικών γεγονότων προκειμένου να προληφθούν λάθη και παραλείψεις, περιορίζοντας έτσι την απώλεια χρόνου και το πλήγμα στη φήμη μιας επιχείρησης από τον εκπρόθεσμο εντοπισμό τους

⇒ αποτροπή,

εξασφαλίζοντας την αμέριστη προσοχή του προσωπικού κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους έχοντας τη γνώση του ότι υπόκεινται σε έλεγχο και με τη ύπαρξη των σύγχρονων μηχανογραφικών διασφαλιστικών δικλίδων για την αποτελεσματική, ταχεία και αποδοτική εκτέλεσή τους

⇒ καταστολή,

με τη διενέργεια ελέγχου με στόχο την αποφυγή λαθών και παραλείψεων από το προσωπικό λόγω φόρτου εργασίας (Δήμου, 2000).

Η αποτελεσματικότητα ενός συστήματος εσωτερικού ελέγχου έχει ως βασική της προϋπόθεση τη σαφή γνώση, αλλά και αποτύπωση, του σκοπού και του τρόπου λειτουργίας του σχετικού τμήματος της επιχείρησης από την πλευρά του αρμόδιου ελεγκτή (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013). Για να συμβεί αυτό το σύστημα εσωτερικού ελέγχου οφείλει να διέπεται από ορισμένες βασικές αρχές:

- οι τρεις βασικές λειτουργίες της επιχείρησης να είναι διαχωρισμένες με σαφήνεια. Συγκεκριμένα, οι λειτουργίες αυτές είναι:

⇒ η συναλλακτική λειτουργία,

η οποία αφορά τη διενέργεια συναλλαγών

⇒ η διαχειριστική λειτουργία,

η οποία αφορά τόσο τη διαχείριση, όσο και τη φύλαξη των περιουσιακών στοιχείων

⇒ η λογιστική λειτουργία,

η οποία αφορά την λογιστική απεικόνιση και την παρακολούθηση των συναλλακτικών πράξεων και των περιουσιακών στοιχείων

- οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες του προσωπικού να είναι κατανοητές με συγκεκριμένο τρόπο, όπως και οι λειτουργικές διαδικασίες να είναι διαχωρισμένες
- η αμεσότητα κατά την έκδοση των στοιχείων μετά το πέρας κάθε συναλλαγής
- η λήψη προστατευτικών μέτρων για τα περιουσιακά στοιχεία
- η διενέργεια φυσικών επαληθεύσεων-καταμετρήσεων και η ύπαρξη σχετικών συμφωνιών στους λογαριασμούς (Κάντζος και Χονδράκη, 2006).

Ο Καζαντζής (2006) εντοπίζει πέντε συστατικά στοιχεία σύμφωνα με τα οποία επηρεάζεται η αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου:

- το περιβάλλον ελέγχου, το οποίο αφορά αξίες, αρχές, συμπεριφορές, στάσεις τόσο του ανθρώπινου δυναμικού όσο και της επιχείρησης, στοιχεία τα οποία οφείλει να λαμβάνει υπόψη του ο ελεγκτής για τη μεταξύ τους σχέση αλλά και απέναντι στον εσωτερικό έλεγχο και την εταιρική οργάνωση
- την εκτίμηση κινδύνων, σε σχέση με τον καταρτισμό των οικονομικών καταστάσεων
- τους μηχανισμούς του εσωτερικού ελέγχου, οι οποίοι περιλαμβάνουν τη μέτρηση και αξιολόγηση των επιδόσεων, την επεξεργασία των πληροφοριών, τους φυσικούς ελέγχους, τον διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων και συμβάλλουν στην απαραίτητη διαδικασία λήψης αποφάσεων και εκτέλεσης ενεργειών για την αντιμετώπιση κινδύνων και την κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων
- τα επικοινωνιακά συστήματα και συστήματα πληροφόρησης, δηλαδή λογιστικό σύστημα, εξοπλισμός, άνθρωποι, λογισμικό, διαδικασίες εφαρμογής τους
- την τακτική διαδικασία συνεχούς αξιολόγησης της επάρκειας και της ποιότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου μέσω της παρακολούθησης και της διαχείρισής του.

Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί μια διαδικασία πολλαπλών βημάτων με στόχο τον προσδιορισμό του εάν οι υπάρχουσες μέθοδοι και διαδικασίες συμμορφώνονται με προκαθορισμένες κανόνες και κανονισμούς ή αποκλίνουν με οποιοδήποτε τρόπο από αυτό το πρότυπο. Κατ' αρχάς, για τη

διενέργεια ενός εσωτερικού ελέγχου, οι αρμόδιοι ελεγκτές πρέπει να προσδιορίσουν και να κατανοήσουν τους κανόνες και τους κανονισμούς σύμφωνα με τους οποίους πρέπει να συγκριθούν οι μέθοδοι και οι διαδικασίες. Δεύτερον, οι εσωτερικοί ελεγκτές συγκεντρώνουν στοιχεία σχετικά με την υπάρχουσα κατάσταση. Τρίτον, αναλύουν και αξιολογούν τα αποδεικτικά στοιχεία. Η ανάλυση και η αξιολόγηση μπορεί να περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων:

- την παρατήρηση μεθόδων και διαδικασιών,
- την έρευνα των βασικών συμμετεχόντων στις διαδικασίες,
- τη σύγκριση των πληροφοριών της τρέχουσας περιόδου με πληροφορίες του προηγούμενου έτους,
- τη σύγκριση των τρεχουσών πληροφοριών με τους προϋπολογισμούς και τις προβλέψεις,
- τη σύγκριση των τρεχουσών δραστηριοτήτων με εγκεκριμένες πολιτικές και διαδικασίες,
- τη δειγματοληψία και τη δοκιμή της πραγματικής απόδοσης σε σχέση με την επιθυμητή απόδοση,
- τη χρησιμοποίηση εργαλείων ελέγχου με τη βοήθεια υπολογιστή για την αναθεώρηση, τη σύγκριση και την ανάλυση μεγάλων ποσών δεδομένων (Kagermannetal., 2007).

Η βασική διάκριση του εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνει τον λογιστικό ή οικονομικό έλεγχο, τον διοικητικό έλεγχο, τον λειτουργικό έλεγχο και τον έλεγχο παραγωγής. Πιο αναλυτικά:

- ο λογιστικός ή οικονομικός έλεγχος (financial audit)
αφορά την πιστοποίηση της ορθότητας και της ακρίβειας στις λογιστικές καταστάσεις, δηλαδή οποιαδήποτε δραστηριότητα σχετίζεται με την απαραίτητη χρηματοδότηση για την ομαλή λειτουργία της επιχείρησης. Καθώς ο πιστωτικός κίνδυνος και αυτός των χαμένων κεφαλαίων είναι κρίσιμοι για τη βιωσιμότητά της διενεργούνται οι εξής επιμέρους έλεγχοι που στοχεύουν στη μείωσή τους:
 - ⇒ έλεγχοι εξουσιοδοτήσεων και διαδικασιών σχετικά με τις επενδύσεις και τη συμφωνία τους με την καθορισμένη επενδυτική πολιτική της επιχείρησης
 - ⇒ έλεγχοι αξιολογήσεων και διαδικασιών για τη σύγκριση του κόστους των επενδύσεων με τις τρέχουσες αξίες και τη συμφωνία μεταξύ των υπόλοιπων βασικών λογαριασμών (ταμείο, καταθέσεις, δάνεια)
 - ⇒ έλεγχοι ενημέρωσης και επιβεβαίωσης των διαθέσιμων, των συμμετοχών, των τραπεζικών καταθέσεων και των δανείων

- ο διοικητικός έλεγχος (management audit)
αφορά τον κανονισμό της επιχείρησης, όπως αυτός έχει θεσπιστεί από τη διοίκησή της. Ο εσωτερικός ελεγκτής με αυτόν τον τρόπο ελέγχει τόσο την επιτυχία της μεγιστοποίησης των κερδών όσο και την σωστή και αποδοτική λειτουργία της μέσα από τη χρηστή διοίκηση των τμημάτων. Εξετάζονται η ευρύτητα των λειτουργιών και η συμμόρφωση των εργαζομένων με την πολιτική, τους στόχους και τα σχέδια της διοίκησης. Αξιολογούνται η αποτελεσματικότητα κατά την επίτευξη των στόχων και η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Μέσω του διοικητικού ελέγχου εκφράζεται η προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών στο εργασιακό περιβάλλον και η ενημέρωση του προσωπικού για την υλοποίηση των στόχων της επιχείρησης με όσο το δυνατόν ελάχιστο κόστος και μέγιστο κέρδος.
- ο λειτουργικός έλεγχος (operational audit)
αφορά τη διαπίστωση της σωστής και αποτελεσματικής κατά την υλοποίηση των αποφάσεων λειτουργίας ενός τμήματος της επιχείρησης σύμφωνα με τις προβλεπόμενες για αυτή διαδικασίες. Επιπλέον, ελέγχεται η συμβολή της λειτουργίας στην επικοινωνία εντός της επιχείρησης τόσο σε διατμηματικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο ιεραρχίας.
- ο έλεγχος παραγωγής (production audit)
αφορά τη διαδικασία παραγωγής και διερευνά το βαθμό τήρησης των παραγωγικών διαδικασιών, όπως ο ανεφοδιασμός με πρώτες ύλες, ο έλεγχος ποιότητας κ.α. (Παπάς, 1999).

Τέλος, ζήτημα εξαιρετικής σημασίας για τον εσωτερικό έλεγχο αποτελεί η ανεξαρτησία του. Συγκεκριμένα, η έννοια αυτή αναφέρεται στην ανεξαρτησία των εσωτερικών ελεγκτών από τις δραστηριότητες που υπόκεινται σε έλεγχο έχοντας εξασφαλισμένη πλήρη, ελεύθερη και ανεμπόδιση πρόσβαση σε αυτές αλλά και τη δυνατότητα εκτέλεσης της εργασίας τους χωρίς παρεμβάσεις από την πλευρά της επιχείρησης. Ωστόσο, για την επίτευξη της ανεξαρτησίας απαιτείται η ανάλογη υποστήριξη από την πλευρά της διοίκησης, καθώς και γενικότερα η απαίτησή της για αναβαθμισμένες υπηρεσίες, και η λειτουργική επάρκεια του τμήματος εσωτερικού ελέγχου της επιχείρησης. Για το λόγο αυτό η υπαγωγή του εσωτερικού ελέγχου στα ανώτερα στρώματα της εταιρικής ιεραρχίας κρίνεται επιβεβλημένη, καθώς προσδίδει στις διαδικασίες του αντικειμενικότητα, κύρος και αποτελεσματικότητα. Σε ό,τι αφορά την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου, αυτή επιτυγχάνεται:

- με τη χάραξη ξεκάθαρης διοικητικής πολιτικής και στρατηγικής σχετικά με αυτόν
- με την ελευθερία κινήσεων και την απρόσκοπτη πρόσβαση στα αρχεία και τα στοιχεία που οφείλει να παρέχει η επιχείρηση στους εσωτερικούς ελεγκτές
- με την αναγκαιότητα του για τη διοίκηση της επιχείρησης (Παπαστάθης, 2014).

Ο συνδυασμός της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου με την χρηστότητα της διοίκησης της επιχείρησης αποτελεί εχέγγυο αποτελεσματικότητας της εταιρικής διακυβέρνησης. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται τόσο η επιβίωση επιχείρησης σε βάθος χρόνου όσο και η προστασία της από τις εταιρικές απάτες (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Αρμόδιοι για τη διενέργεια του εσωτερικού ελέγχου είναι οι εσωτερικοί ελεγκτές, οι οποίοι ανήκουν στο προσωπικό της επιχείρησης, έχουν αυξημένες ευθύνες και οφείλουν να έχουν εμπειρία και εξειδίκευση. Ο έλεγχος που πραγματοποιούν είναι μια διακεκριμένη και ανεξάρτητη υπηρεσία εξέτασης και αξιολόγησης των δραστηριοτήτων της υπό έλεγχο επιχείρησης με οργάνωση και λειτουργία εντός του πλαισίου της. Η ύπαρξη της υπαλληλικής σχέσης των εσωτερικών ελεγκτών με την υπό έλεγχο επιχείρηση θέτει συχνά σε αμφισβήτηση την ανεξαρτησία των κρίσεων, των πορισμάτων και των πληροφοριών τους (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013). Όμως, όπως διαπιστώθηκε και παραπάνω, υπάρχουν τρόποι που εξασφαλίζουν την ανεξαρτησία και κατ' επέκταση την αξιοπιστία τους.

Ο εσωτερικός ελεγκτής διενεργεί τον αντίστοιχο έλεγχο έχοντας τις παρακάτω αρμοδιότητες:

- εξέταση και, κατόπιν, αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της οργανωτικής δομής και των διαδικασιών εξουσιοδότησης στο εσωτερικό της επιχείρησης και σε τρίτους
- έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων σχετικά με την πληρότητα, την ακρίβεια και την αξιοπιστία τους
- αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της επιχείρησης και τυχόν αναπροσαρμογή του
- αξιολόγηση των κινδύνων και τυχόν προσαρμογή του προγράμματος της επιχείρησης αναλόγως της έκτασής τους ανά τομέα
- παρακολούθηση της συνέπειας σχετικά με την εφαρμογή και την τήρηση τόσο του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας και του Καταστατικού της επιχείρησης, όσο και της νομοθεσίας που σχετίζεται με τις επιχειρήσεις

- προγραμματισμός και τεκμηρίωση σε κάθε είδος ελέγχου
- παρακολούθηση των διαδικασιών που ακολουθεί το τμήμα ανθρώπινου δυναμικού
- έλεγχος των μετρήσεων επίδοσης των στελεχών της εταιρικής ιεραρχίας, πλην της ανώτατης διοίκησης, με στόχο τη διαρκή βελτίωση της διαχείρισης τόσο της επιχείρησης όσο και των πόρων της
- διαπίστωση της αφομοίωσης των αρμοδιοτήτων και της αποστολής από τα τμήματα της επιχείρησης, καθώς και ο βαθμός στελέχωσης και αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού τους
- αξιολόγηση της απόδοσης των επενδύσεων σε σχέση με τον αρχικό τους στόχο
- εκτίμηση κόστους, συνολικού ή επιμέρους των τμημάτων, σε σύγκριση με αυτό του προϋπολογισμού της επιχείρησης, με στόχο αρχικά τον προσδιορισμό των επικερδών ή των ζημιωγόνων δραστηριοτήτων και έπειτα τη βελτίωσή τους
- εξέταση της αποτελεσματικότητας της εποπτείας των στελεχών στο σύνολο της εταιρικής ιεραρχίας
- αξιολόγηση των πολιτικών αποθάρρυνσης και αποτροπής της εταιρικής απάτης, του προσπορισμού της οικονομικής ζημιάς της επιχείρησης και του κλίματος επαγγελματικής ηθικής των εργαζομένων της
- έλεγχος της αξιοποίησης και της αποδοτικότητας των μέσων και των προγραμμάτων παραγωγής, της συντήρησης του μηχανολογικού εξοπλισμού, της διακίνησης των προϊόντων και της διαχείρισης των αποθεμάτων με παράλληλο έλεγχο των οικονομικών συναλλαγών, της πολιτικής διαχείρισης των διαθέσιμων, αλλά και των όρων δανεισμού και των λοιπών υποχρεώσεων
- αξιολόγηση της επικοινωνίας και της συνεργασίας του προσωπικού ανά τμήμα και στο σύνολο της επιχείρησης (Παπαστάθης, 2014).

Σε διεθνές επίπεδο, αυτό που καθορίζει την φύση, την έκταση και το σκοπό του εσωτερικού ελέγχου είναι τα επαγγελματικά πρότυπα, τα οποία ταυτόχρονα λειτουργούν ως κριτήρια αξιολόγησης της εργασίας των εσωτερικών ελεγκτών. Η εργασία αυτή οφείλει να είναι προγραμματισμένη και εγκεκριμένη από τη διοίκηση. Για το λόγο αυτό αποτελεί υποχρέωση της επιχείρησης η ένταξή της στο οργανόγραμμα, ώστε να καθίσταται ανεξάρτητη και αποτελεσματική ως υπηρεσία (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

2.2.2. Ο εξωτερικός έλεγχος

Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας (Porter, Simon and Hatherly, 2014; Thornton, 1990; Παπάς, 1999) προκύπτει ότι ο εξωτερικός έλεγχος (external audit) είναι ο έλεγχος που αφορά τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις μιας οικονομικής μονάδας, η οποία είτε έχει κερδοσκοπικό σκοπό είτε όχι, και ο οποίος αποτελεί τη συστηματική εργασία ενός προσώπου, ειδικά καταρτισμένου και ανεξάρτητου από την μονάδα που υπόκειται σε έλεγχο και από το προσωπικό της. Διενεργείται σύμφωνα με καθορισμένες απαιτήσεις με σκοπό την αντικειμενική συλλογή και αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων που συμβάλλουν στην έκφραση της επαγγελματικής του γνώμης σχετικά με την αξιοπιστία των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Ο εξωτερικός έλεγχος πραγματοποιείται ανά τρίμηνο ή ετησίως σε συμφωνία με τον κύκλο υποβολής εκθέσεων. Σκοπό του αποτελεί η έκφραση μιας αιτιολογημένης γνώμης σχετικά με την ειλικρίνεια, την ορθότητα και την αξιοπιστία των λογαριασμών και των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, ώστε να αποκτηθεί από τρίτους μια πιστή απεικόνιση της πραγματικής οικονομικής κατάστασης της οικονομικής μονάδας (Αληφαντής, 2016). Βασικό του στόχο αποτελεί ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων στις επιχειρήσεις. Αυτές περιλαμβάνουν τον ισολογισμό, την κατάσταση αποτελεσμάτων χρήσης, τον πίνακα διάθεσης των αποτελεσμάτων και το προσάρτημα. Ο εξωτερικός έλεγχος διενεργείται από τους ορκωτούς ελεγκτές – λογιστές. Μετά το πέρας της διαδικασίας του ελέγχου, ο ελεγκτής προβαίνει στη σύνταξη έκθεσης, η οποία επισυνάπτεται κάτω από τον ισολογισμό και δημοσιοποιείται συγχρόνως με τις προβλεπόμενες χρηματοοικονομικές καταστάσεις (Ζωΐτσας, 2017).

Οι Porter, Simon και Hatherly (2014) εντοπίζουν τρία βασικά ερωτήματα σχετικά με την αναγκαιότητα του ελέγχου των χρηματοοικονομικών καταστάσεων στις επιχειρήσεις από εξωτερικούς ελεγκτές. Αυτά είναι:

- Γιατί να μη υπάρχει αξιοπιστία στις πληροφορίες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων;
- Γιατί είναι τόσο σημαντική η αξιοπιστία των πληροφοριών των χρηματοοικονομικών καταστάσεων για τους αποδέκτες τους;
- Γιατί οι αποδέκτες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων δε προβαίνουν από μόνοι τους στον έλεγχο αυτών των πληροφοριών;

Από την απάντηση αυτών των ερωτημάτων προκύπτουν τέσσερις κύριους παράγοντες σχετικά με την αναγκαιότητα του εξωτερικού ελέγχου, οι οποίοι είναι:

➤ Σύγκρουση Συμφερόντων

Αφορά τις δύο πλευρές που βρίσκονται σε σύγκρουση συμφερόντων, οι οποίες είναι:

⇒ οι διοικήσεις των επιχειρήσεων οι οποίες έχουν την ευθύνη κατάρτισης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και που για τις οποίες δεν αποκλείεται η πιθανότητα της προσπάθειας παρουσίασης μίας περισσότερο ωραιοποιημένης εικόνας της επιχείρησης σε σχέση με ό,τι ισχύει στην πραγματικότητα.

⇒ οι μέτοχοι, οι τράπεζες και οι υπόλοιποι δανειστές που εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στη γνώση της πραγματικής κατάστασης της επιχείρησης εξαιτίας της διακύβευσης των συμφερόντων και των περιουσιακών τους στοιχείων.

➤ Συνέπειες Σφαλμάτων

Αφορά την απροθυμία των χρηστών των χρηματοοικονομικών καταστάσεων σχετικά με το επιχειρηματικό ρίσκο που εμπεριέχει η λήψη αποφάσεων που έγκειται στην ορθότητα ή μη των οικονομικών στοιχείων, τα οποία χρησιμοποιούν ως βάση για τις επενδυτικές τους αποφάσεις.

➤ Απόσταση

Αφορά την αδυναμία της παρουσίας των χρηστών των χρηματοοικονομικών καταστάσεων στο εσωτερικό της επιχείρησης ανά πάσα στιγμή προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα εξακρίβωσης από τους ίδιους της αξιοπιστίας των παρεχόμενων πληροφοριών που προέρχονται από τις καταστάσεις αυτές.

➤ Πολυπλοκότητα

Αφορά την κατάσταση που δημιουργείται από τη συνεχή μεγέθυνση τόσο των επιχειρήσεων όσο και του όγκου συναλλαγών τους. Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια η πολυπλοκότητα των συναλλαγών και των λογιστικών συστημάτων που τις διαχειρίζονται έχει ως απόρροια την ύπαρξη μεγαλύτερης πιθανότητας διάπραξης σφαλμάτων και την έλλειψη γνώσεων από την πλευρά των χρηστών των χρηματοοικονομικών καταστάσεων ως προς την αξιολόγηση της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των παρεχόμενων πληροφοριών. Συνεπώς, παρά την οικονομική επιβάρυνση μιας επιχείρησης εξαιτίας του υψηλού κόστους του εξωτερικού ελέγχου της, το όφελος που προκύπτει γι' αυτήν γίνεται εμφανές:

- με την εξασφάλιση της διαρκούς βελτίωσης του λογιστικού συστήματος
- με τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου
- με την απόκτηση νομιμότητας των λογιστικών καταστάσεων

- με την αύξηση της εγκυρότητας και της πληρότητας των δημοσιευμένων λογιστικών καταστάσεων στην περίπτωση που συνοδεύονται από το πιστοποιητικό ελέγχου
- με τη διευκόλυνση της άντλησης κεφαλαίων εξαιτίας του μικρότερου κινδύνου με τον οποίο έρχεται αντιμέτωπος ένας σωστά πληροφορημένος επενδυτής
- με τη διευκόλυνση της διενέργειας του φορολογικού ελέγχου των βιβλίων, καθώς ο αρμόδιος ελεγκτής έχει τη δυνατότητα περιορισμού της έκτασης και μείωσης του χρόνου του ελέγχου του
- είτε με την ενίσχυση είτε με την αποδυνάμωση της θέσης των οικονομικών στελεχών έναντι των μετόχων, γεγονός που εξαρτάται από τα πορίσματα του ελέγχου.

Κατά συνέπεια, ο εξωτερικός έλεγχος συμβάλλει στην καλή λειτουργία της επιχείρησης και στην εξασφάλιση μιας ανάλογης εικόνας της στους μετόχους αλλά και στο επενδυτικό κοινό (Ζωΐτσας, 2017). Επιπλέον, ο εξωτερικός έλεγχος προσφέρει και ορισμένες εναλλακτικές ωφέλειες. Από μια σφαιρικότερη θεώρηση της έννοιας του εξωτερικού ελέγχου προκύπτει η ωφέλειά του για το κοινωνικό σύνολο μέσω της εξασφάλισης της ομαλής λειτουργίας των αγορών και παράλληλα της διασφάλισης της ακεραιότητας των εταιρικών διοικήσεων (Porter, Simon and Hatherly, 2014).

Αρμόδιος για τη διενέργεια του εξωτερικού ελέγχου είναι ο εξωτερικός ελεγκτής, ο οποίος έχοντας πλήρη γνώση της οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης και χαρακτηριζόμενος από την ανεξαρτησία των ενεργειών και την αντικειμενικότητά του σε σχέση με τη διοίκηση, είναι σε θέση να εκφράσει κρίσεις και να παράσχει συμβουλές προς την εκάστοτε διοίκηση σε ό,τι αφορά ζητήματα βελτίωσης του εσωτερικού ελέγχου, ανάπτυξης των λογιστικών πληροφοριακών συστημάτων και παροχής φορολογικών, επενδυτικών και χρηματοοικονομικών συμβουλών (Porter, Simon and Hatherly, 2014).

Οι αρμοδιότητές τους αφορούν τη διενέργεια τακτικού ελέγχου της οικονομικής διαχείρισης και των οικονομικών καταστάσεων:

- ⇒ σε νομικά πρόσωπα δημοσίου, εκτός των δήμων και κοινοτήτων
- ⇒ σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, υπό την προϋπόθεση εξυπηρέτησης δημοσίου ή κοινωφελούς συμφέροντος και κρατικής επιχορήγησης ή υπαγωγής τους σε ιδιαίτερα προνόμια με ειδικές νομοθετικές διατάξεις

- ⇒ σε τράπεζες και σε διάφορες εταιρείες, όπως ασφαλιστικές, επενδυτικές, διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων, χρηματοδοτικών μισθώσεων, ενώσεων συνεταιριστικών οργανώσεων
- ⇒ σε ανώνυμες εταιρείες, εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, ετερόρρυθμες εταιρείες
- ⇒ σε ενοποιημένους λογαριασμούς (οικονομικές καταστάσεις)
- ⇒ σε εισηγμένες στο Χρηματιστήριο ανώνυμες εταιρείες και σε όσες έχει αναληφθεί το μετοχικό τους κεφάλαιο, εν μέρει ή εν λόγω, με δημόσια εγγραφή
- ⇒ σε εταιρείες ή οργανισμούς ή δραστηριότητες υπαγμένες δια νόμου σε υποχρεωτικό έλεγχο ορκωτών ελεγκτών λογιστών (Καζάντζης, 2006).

Μολονότι τα καθήκοντα των εσωτερικών και εξωτερικών ελεγκτών διέπονται από την ακρίβεια που προσφέρει η γενική λογιστική, οι μεταξύ τους σχέσεις απέχουν από το να χαρακτηριστούν ξεκαθαρισμένες. Ο εξωτερικός ελεγκτής εστιάζει το ενδιαφέρον του στα ετήσια αποτελέσματα, ενώ ο εσωτερικός στα ενδιάμεσα αποτελέσματα, στα οποία γίνεται αναφορά στη τρέχουσα διαχείριση. Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων πραγματοποιείται με διαφορετικό τρόπο, αν και τα ελεγκτικά μέσα που χρησιμοποιούνται είναι κοινά. Άλλωστε, η πρόσληψη του εξωτερικού ελεγκτή από τη διοίκηση της επιχείρησης έχει ως στόχο τον έλεγχο της κανονικότητας των αποτελεσμάτων της, ενώ ευθύνη των εσωτερικών αποτελεί η συμμετοχή στις εντός της επιχείρησης λύσεις με σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους της. Άξιες αναφοράς είναι και οι προϋποθέσεις για την προστασία μιας επιχείρησης από τις καταχρήσεις, όπου υπάρχει απαίτηση για ισχυρό εσωτερικό έλεγχο, κανονικότητα στους ελέγχους από ανεξάρτητους ορκωτούς λογιστές και ασφαλιστικές δικλίδες για τις καταχρήσεις, με στόχο την προστασία της επιχείρησης έναντι ενός ορισμένου ποσού από ζημιές που αποδίδονται σε απιστία του υπαλληλικού προσωπικού (Ζωΐτσας, 2017).

Κατά την παροχή των υπηρεσιών τους οι ελεγκτές οφείλουν να τηρούν τον Κώδικα Δεοντολογίας, όπως αυτός καθορίζεται από τα ελεγκτικά πρότυπα, ο οποίος διέπεται από πέντε βασικές αρχές, όπως απεικονίζονται και στο Διάγραμμα 2 που ακολουθεί:

Διάγραμμα 2 - Οι βασικές αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας του ελεγκτή (ιδίας επεξεργασίας)

- ακεραιότητα, που αφορά τη δημιουργία εμπιστοσύνης στην κρίση και το έργο του
- αντικειμενικότητα, που αφορά την αμερόληπτη και ανεπηρέαστη στάση του καθ' όλη τη διαδικασία του ελέγχου
- εμπιστευτικότητα, που αφορά το σεβασμό στην αξία και τη σημασία των πληροφοριών στις οποίες έχει πρόσβαση λόγω του επαγγέλματός του
- επαγγελματική επάρκεια και επιμέλεια, που αφορά την επάρκεια του επιπέδου της επαγγελματικής του γνώσης
- επαγγελματική συμπεριφορά, που αφορά τον επαγγελματισμό που επιδεικνύει τόσο κατά την εκτέλεση του έργου του όσο και στη διαχείριση των επαγγελματικών του σχέσεων (Ντζανάτος, 2009).

2.3 Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (ΔΠΕ)

Σύμφωνα με τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (European Anti-Fraud Office) (2016) απαιτείται μέσω του νομικού πλαισίου 2014-20 η διενέργεια ελέγχων να πραγματοποιείται σύμφωνα με τα «διεθνώς αποδεκτά πρότυπα λογιστικού ελέγχου» τα οποία διακρίνονται στα εξής τρία βασικά σύνολα:

1. τα πρότυπα της Επιτροπής Διεθνών Ελεγκτικών και Ασφαλιστικών Προτύπων (International Auditing and Assurance Standards Board, IAASB) της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών (International Federation of Accountants, IFAC)·
2. τα Διεθνή Πρότυπα των Ανώτατων Οργάνων Ελέγχου (International Standards of Supreme Audit Institutions, ISSAI) που εκδίδει ο Διεθνής Οργανισμός των Ανωτάτων Οργάνων Ελέγχου (International Organisation of Supreme Audit Institutions, INTOSAI)·
3. τα πρότυπα του Ινστιτούτου Εσωτερικών Ελεγκτών (Institute of Internal Auditors).

Στην παρούσα μελέτη γίνεται εστίαση στο πρώτο σύνολο, τα λεγόμενα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (International Standards on Auditing and Quality Control), η υιοθέτηση των οποίων αποτέλεσε το εφελκυστικό της απόκτησης διεθνούς διάστασης για την έννοια του ελέγχου. Για την έκδοσή τους υπεύθυνο είναι το Διεθνές Συμβούλιο Προτύπου Ελέγχων και Διασφάλισης (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) που υπάγεται στη Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών (International Federation of Accountants - IFAC). Το περίγραμμα των προτύπων είναι κοινό και αποτελείται από: Εισαγωγή, Γενικοί στόχοι του ελεγκτή, Ορισμοί, Απαιτήσεις, Εφαρμογή και λοιπό επεξηγηματικό υλικό. Η IFAC παρουσιάζει τρία στάδια κατά την ελεγκτική αντιμετώπιση των ΔΠΕ:

- εκτίμηση των κινδύνων
 - ⇒ το στάδιο αυτό αφορά τη διενέργεια διαδικασιών στοχεύοντας στην εξεύρεση και την αξιολόγηση των κινδύνων που διατρέχουν οι οικονομικές καταστάσεις
- αντιμετώπιση των κινδύνων
 - ⇒ το στάδιο αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη και την εκτέλεση διαδικασιών από την πλευρά του ελεγκτή για την αντιμετώπιση κινδύνων, των οποίων έχει ήδη γίνει εντοπισμός τους στις οικονομικές καταστάσεις ή σύμφωνα με ισχυρισμούς της διοίκησης
- αναφορά

⇒ το τελευταίο αυτό στάδιο περιλαμβάνει τη διατύπωση και εν συνεχεία τη χορήγηση της έκθεσης ελέγχου, η σύνταξη της οποίας αποδίδεται στη συγκέντρωση των ελεγκτικών τεκμηρίων που προέκυψαν από τη διαδικασία αντιμετώπισης κινδύνων που προηγήθηκε (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012).

Στα ΔΠΕ, λοιπόν, περιλαμβάνονται βασικές αρχές και σημαντικές διαδικασίες, οι οποίες συνδυάζονται με οδηγίες υπό τη μορφή επεξηγηματικού και λοιπού υλικού. Οι αρχές και οι διαδικασίες ερμηνεύονται μέσω του προαναφερθέντος υλικού και αυτό με τη σειρά του συμβάλλει παρέχοντας τις κατευθυντήριες γραμμές κατά την εφαρμογή τους. Το ζήτημα της απόκλισης από ένα ΔΠΕ είναι στην ευχέρεια του ελεγκτή, αν αυτός κρίνει ότι με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η αποτελεσματικότητα του ελέγχου, αλλά στην περίπτωση αυτή οφείλει να προβεί σε τεκμηρίωση σχετικά με την αιτία επιλογής της παρέκκλισής του από αυτό. Τα ΔΠΕ δεν επικαλύπτουν την ισχύ των ελεγκτικών κανονισμών μιας χώρας σχετικά με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων. Σε περίπτωση συμφωνίας μεταξύ εθνικών κανονισμών και ΔΠΕ ο έλεγχος συμμορφώνεται με το συναφές ΔΠΕ, ενώ σε περίπτωση διαφωνίας ή διάστασής τους τα μέλη της IFAC οφείλουν να συμμορφώνονται με τις επιταγές του Καταστατικού της σχετικά με τα ΔΠΕ (Καζαντζής, 2006).

Σύμφωνα με τους Buisman και Gilmour (2008) τα ΔΠΕ πρακτικά περιέχουν:

- ένα μοντέλο κινδύνου που καθοδηγεί την ταξινόμηση των κινδύνων και είναι εφαρμόσιμο σε προγράμματα
- ένα μοντέλο διασφάλισης που καθοδηγεί την αντιμετώπιση των κινδύνων μέσω των κατάλληλων ελεγκτικών διαδικασιών (παροχή πληροφοριών για τη χρήση, το χρόνο και την έκτασή τους)
- κατευθυντήριες γραμμές σχεδιασμού και διαχείρισης των ελέγχων, μαζί με την απαίτηση επέκτασης των εργασιών του άμα τον εντοπισμό σφαλμάτων
- κριτήρια αξιολόγησης των αποτελεσμάτων και κατάρτισης των γνωμοδοτήσεων του ελεγκτού
- κατευθυντήριες γραμμές αποτελεσματικής τεκμηρίωσης του ελέγχου
- κατευθυντήριες γραμμές διασφάλισης της ποιότητας των ελεγκτικών διαδικασιών
- ένα κώδικα δεοντολογίας για τον ελεγκτή

Η κατηγοριοποίηση των ΔΠΕ σύμφωνα με την IFAC αποτυπώνεται στον Πίνακα 2 που ακολουθεί, όπου αναφέρονται με τις ονομασίες τους:

Πίνακας 2 - Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου

ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΛΕΓΧΟΥ	
200-299 Γενικές αρχές και ευθύνες	
ΔΠΕ 200	Γενικοί Στόχοι Ανεξάρτητου Ελεγκτή και η Διενέργεια του Ελέγχου σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα του Ελέγχου
ΔΠΕ 210	Συμφωνία επί των Όρων Ανάθεσης Ελέγχου
ΔΠΕ 220	Δικλείδες ποιότητας για τον Έλεγχο Οικονομικών Καταστάσεων
ΔΠΕ 230	Τεκμηρίωση Ελέγχου
ΔΠΕ 240	Ευθύνες του Ελεγκτή σχετικά με την Απάτη σε ένα Έλεγχο Οικονομικών Καταστάσεων
ΔΠΕ 250	Εξέταση Νόμων και Κανονισμών στον Έλεγχο Οικονομικών Καταστάσεων
ΔΠΕ 260	Επικοινωνία με τους Υπεύθυνους για την Διακυβέρνηση
ΔΠΕ 265	Κοινοποίηση Ελλείψεων σε Εσωτερικές Δικλείδες στους Υπεύθυνους για τη Διακυβέρνηση και τη Διοίκηση
300-499 Εκτίμηση Κινδύνου και Αντιδράσεις στους Εκτιμώμενους Κίνδυνους	
ΔΠΕ 300	Σχεδιασμός ενός Ελέγχου Οικονομικών Καταστάσεων
ΔΠΕ 315	Εντοπισμός και Εκτίμηση των Κινδύνων Ουσιώδους Σφάλματος μέσω Κατανόησης της Οντότητας και του Περιβάλλοντός της
ΔΠΕ 320	Ουσιώδες Μέγεθος στο Σχεδιασμό και στην Εκτέλεση ενός Ελέγχου
ΔΠΕ 330	Αντιδράσεις του Ελεγκτή στους Εκτιμώμενους Κίνδυνους

ΔΠΕ 402	Ελεγκτικά Ζητήματα σχετικά με Οντότητα που Χρησιμοποιεί Οργανισμό Υπηρεσιών
ΔΠΕ 450	Αξιολόγηση Σφαλμάτων που Εντοπίζονται κατά τη Διάρκεια του Ελέγχου
500-599 Ελεγκτικά Τεκμήρια	
ΔΠΕ 500	Ελεγκτικά Τεκμήρια
ΔΠΕ 501	Ελεγκτικά Τεκμήρια - Ειδικά Ζητήματα για Επιλεγμένα Τεκμήρια
ΔΠΕ 505	Εξωτερικές Επιβεβαιώσεις
ΔΠΕ 510	Αρχικές Αναθέσεις Ελέγχου - Υπόλοιπα Έναρξης
ΔΠΕ 520	Αναλυτικές Διαδικασίες
ΔΠΕ 530	Ελεγκτική Δειγματοληψία
ΔΠΕ 540	Έλεγχος Λογιστικών Εκτιμήσεων, Περιλαμβανομένων των Λογιστικών Εκτιμήσεων Εύλογης Αξίας και Σχετικών Γνωστοποιήσεων
ΔΠΕ 550	Συνδεδεμένα Μέρη
ΔΠΕ 560	Μεταγενέστερα Γεγονότα
ΔΠΕ 570	Συνέχιση Δραστηριότητας
ΔΠΕ 580	Έγγραφες Διαβεβαιώσεις
600-699 Χρησιμοποίηση Εργασίας Άλλων	
ΔΠΕ 600	Ειδικά Ζητήματα - Έλεγχοι Οικονομικών Καταστάσεων Ομίλου
ΔΠΕ 610	Χρησιμοποίηση της Εργασίας Εσωτερικών Ελεγκτών
ΔΠΕ 620	Χρησιμοποίηση της Εργασίας του Ειδήμονα του Ελεγκτή
700-799 Συμπεράσματα Ελέγχου και Αναφορά	

ΔΠΕ 700	Διαμόρφωση Γνώμης και Έκθεση επί Οικονομικών Καταστάσεων
ΔΠΕ 705	Διαφοροποίηση της Γνώμης στην Έκθεση του Ανεξάρτητου Ελεγκτή
ΔΠΕ 706	Παράγραφοι Έμφασης Θέματος και Παράγραφοι Άλλου Θέματος στην Έκθεση του Ανεξάρτητου Ελεγκτή
ΔΠΕ 710	Συγκριτικές Πληροφορίες - Αντίστοιχοι Αριθμοί και Συγκριτικές Οικονομικές Καταστάσεις
ΔΠΕ 720	Οι Ευθύνες του Ελεγκτή σχετικά με Άλλες Πληροφορίες σε Έγγραφο που Περιέχουν Ελεγμένες Οικονομικές Καταστάσεις
800-899 Εξειδικευμένοι Τομείς	
ΔΠΕ 800	Ειδικά Ζητήματα - Έλεγχοι Οικονομικών Καταστάσεων που Καταρτίζονται σύμφωνα με Πλαίσια Ειδικού Σκοπού
ΔΠΕ 805	Ειδικά Ζητήματα - Έλεγχοι Επιμέρους Οικονομικών Καταστάσεων και Συγκεκριμένων Στοιχείων, Λογαριασμών ή Κονδυλίων Οικονομικής Κατάστασης
ΔΠΕ 810	Αναθέσεις για Έκθεση επί Περιληπτικών Οικονομικών Καταστάσεων

Πηγή: Ελληνικό κείμενο των Διεθνών Πρότυπων Ελέγχου και Διεθνών Πρότυπων Δικλίδων Ποιότητας © 2010 από τη Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών (IFAC).

Ως σύνολο συστηματικών κατευθυντήριων γραμμών τα ΔΠΕ συμβάλλουν στη διενέργεια ελέγχων σε εταιρείες και οργανισμούς με στόχο τη διασφάλιση των δράσεων και των εκθέσεων των ελεγκτών ως προς την ακρίβεια, τη συνοχή και την επαληθευσιμότητά τους. Σχετίζονται με την ποιότητα της ελεγκτικής εργασίας και όχι αυτήν των οικονομικών οργανισμών. Η κατανόησή τους προϋποθέτει την αποδοχή του υποστηρικτικού τους ρόλου ως σύνολο κανόνων προς τον ελεγκτή ώστε αυτός να επιτελέσει το έργο του διασφαλίζοντας τις οικονομικές καταστάσεις με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα (Αληφαντής, 2016).

Κεφάλαιο 3

Οικονομικό έγκλημα

3.1 Η έννοια του οικονομικού εγκλήματος

Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Boorman and Ingves, 2001) δεν υπάρχει ένας αποδεκτός ορισμός της έννοιας του «οικονομικού εγκλήματος» σε διεθνές επίπεδο. Ωστόσο, με τον όρο οικονομικό έγκλημα περιγράφεται εκείνο το έγκλημα που συντελείται εν μέσω μιας πραγματικής ή απατηλής οικονομικής δραστηριότητας, θέτει σε καθεστώς κινδύνου ή βλάβης είτε ένα άτομο είτε την οικονομική ζωή είτε το κοινωνικό σύνολο και για την εξιχνίαση του οποίου απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις που αφορούν την οικονομική ζωή (Πιτσελά, 2011). Με την ευρεία του σημασία γίνεται αντιληπτό ως ένα έγκλημα που δε περιλαμβάνει βία και έχει ως απόρροια οικονομικές απώλειες (Boorman and Ingves, 2001).

Επομένως, για να προσδιοριστεί η έννοια του οικονομικού εγκλήματος απαιτείται πρωτίστως είτε η διατάραξη της ομαλής λειτουργίας της οικονομίας συνολικά είτε έστω κάποιων από τους σημαντικούς κλάδους ή τομείς της και έπειτα η παραβίαση κανονισμών που σχετίζονται με την οικονομική δραστηριότητα (Πιτσελά, 2011). Οι Pickett and Pickett (2002) ορίζουν το οικονομικό έγκλημα ως τη χρήση της εξαπάτησης ως μεθόδου με στόχο το παράνομο κέρδος, γεγονός το οποίο κανονικά ενέχει παραβίαση εμπιστοσύνης, και σε κάποιο βαθμό απόκρυψη της πραγματικής φύσης των οικονομικών δραστηριοτήτων. Απαρίθμησαν, μάλιστα, ως χαρακτηριστικά στοιχεία του οικονομικού εγκλήματος τα εξής:

- ① παραπλάνηση
- ② σκοπιμότητα
- ③ πρόκληση χρηματικών απωλειών
- ④ πιθανότητα απόκρυψης
- ⑤ παραβίαση εμπιστοσύνης
- ⑥ πιθανή εμφάνιση φαινομενικής αξιοπιστίας,

εστιάζοντας, ωστόσο, στη σημασία του χαρακτηριστικού της πρόκλησης χρηματικών απωλειών ως το πλέον βασικό για το χαρακτηρισμό ενός εγκλήματος ως οικονομικό. Εναλλακτικά για το οικονομικό έγκλημα χρησιμοποίησαν τους όρους έγκλημα του λευκού κολάρου και απάτη.

Άλλωστε, ιστορικά ως έννοια συμπίπτει με αυτήν του εγκλήματος ‘λευκού κολάρου ή λευκού περιλαίμιου’ όπως αρχικά την όρισε ο Αμερικανός κοινωνιολόγος Edwin Sutherland το 1940 και σύμφωνα με τον οποίο στη διάπραξή του συμβάλλουν άτομα υψηλής κοινωνικής και οικονομικής θέσης μέσω της επαγγελματικής τους ενασχόλησης (Πιτσελά, 2011). Παραδείγματα εγκλημάτων λευκού κολάρου είναι το ξέπλυμα χρήματος, η εσωτερική πληροφόρηση, η απάτη και η χειραγώγηση της αγοράς, τα οποία περικλείονται στη σύγχρονη έννοια του οικονομικού εγκλήματος.

3.1.1 Κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος

Μετά τον καθορισμό του όρου από τον Sutherland (1940) επιχειρήθηκε η διάκριση του «εγκλήματος λευκού κολάρου» έχοντας ως απόρροια τη δημιουργία δύο κατηγοριών:

- το επαγγελματικό έγκλημα (occupational crime),

που αφορά εγκληματικές συμπεριφορές από άτομα που χρησιμοποιούν ως αφορμή ή ως αιτία την άσκηση των καθηκόντων της νόμιμης επαγγελματικής τους θέσης αποσκοπώντας σε προσωπικό όφελος του δράστη

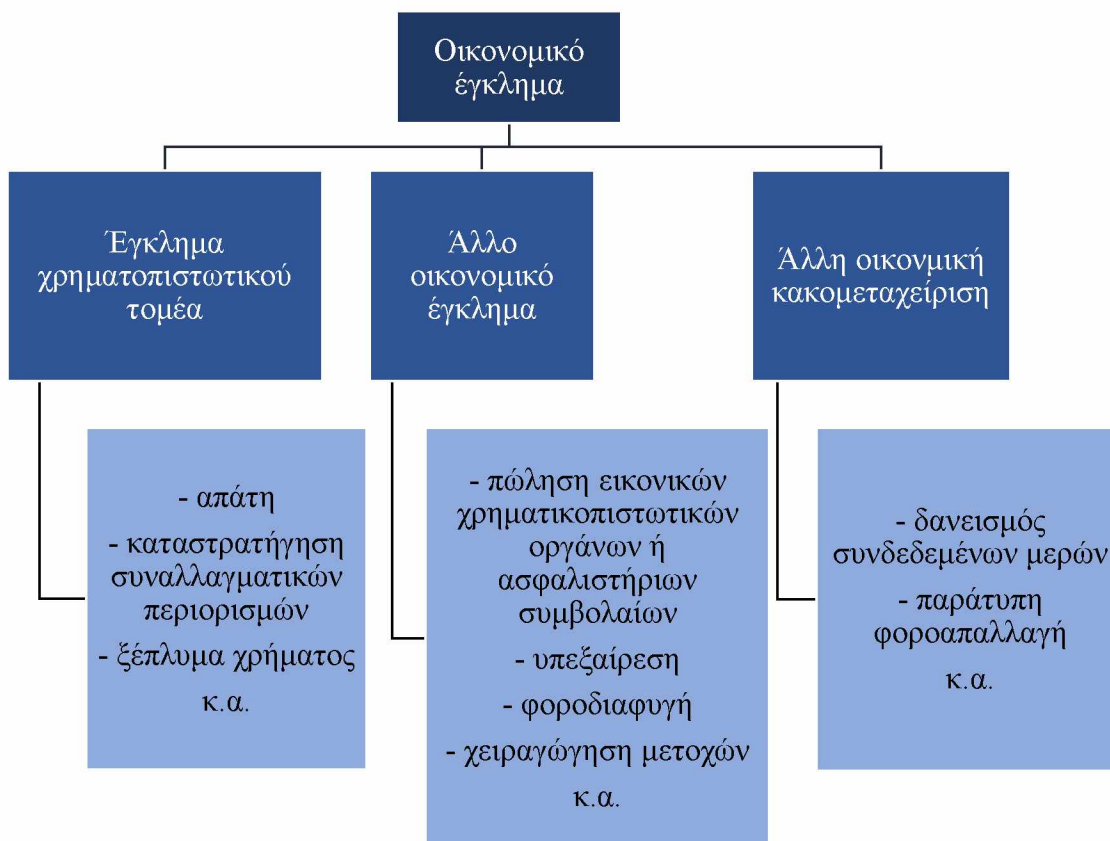
- το εταιρικό έγκλημα (corporate crime),

που αφορά εγκληματικές συμπεριφορές που επιδεικνύονται από την πλευρά των επιχειρήσεων μέσω του διευθυντικού τους προσωπικού (Clinard and Quinney, 1973).

Στη συνέχεια προτάθηκε η αντικατάσταση του όρου «έγκλημα λευκού κολάρου» από τους όρους εταιρική διαφθορά (corporate corruption) και κατάχρηση εταιρικής εξουσίας (corporate power abuse). Με τον τρόπο αυτό θεωρήθηκε ότι στους δύο νέους αυτούς όρους περιλαμβάνονται οι όροι τόσο του επαγγελματικού όσο και του εταιρικού εγκλήματος ανεξαρτήτως της παραβίασης αστικών, διοικητικών ή ποινικών κανόνων. Επιπροσθέτως, οι όροι συμπεριελάμβαναν παραβατικές συμπεριφορές οι οποίες δεν ήταν ρητά διατυπωμένες στο νόμο και που ήταν ταυτόχρονα επαγγελματικά ανήθικες κατά την άσκηση των σχετικών καθηκόντων. Κατά συνέπεια, η ηθική ή η δεοντολογική παράβαση των κανονισμών που διέπουν την άσκηση επαγγελματικών καθηκόντων θεωρήθηκε νομικά επιλήψιμη (Clinard, 1990).

Σε μια πιο σύγχρονη κατηγοριοποίηση, αυτήν των Boorman και Ingves (2001), το οικονομικό έγκλημα (financial crime) ερμηνεύεται σε σχετικά στενή έννοια, ενώ η οικονομική κακομεταχείριση (financiala buse) ερμηνεύεται με μεγαλύτερη ευρύτητα ως έννοια διαχωρίζοντας ουσιαστικά τους δύο αυτούς όρους. Ως υποσύνολα, από τη μία υπάρχει το «έγκλημα του χρηματοπιστωτικού τομέα» που περιλαμβάνει ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ή μια χρηματοπιστωτική αγορά, ενώ από την άλλη το «άλλο οικονομικό έγκλημα» που περιλαμβάνει μια σειρά παράνομων δραστηριοτήτων οι οποίες συνεπάγονται οικονομικές ζημιές. Οτιδήποτε άλλο εμπίπτει στο υποσύνολο με την ονομασία «άλλη οικονομική κακοποίηση». Σχηματικά η κατηγοριοποίηση αυτή μπορεί να αποδοθεί με το Διάγραμμα 3 που ακολουθεί:

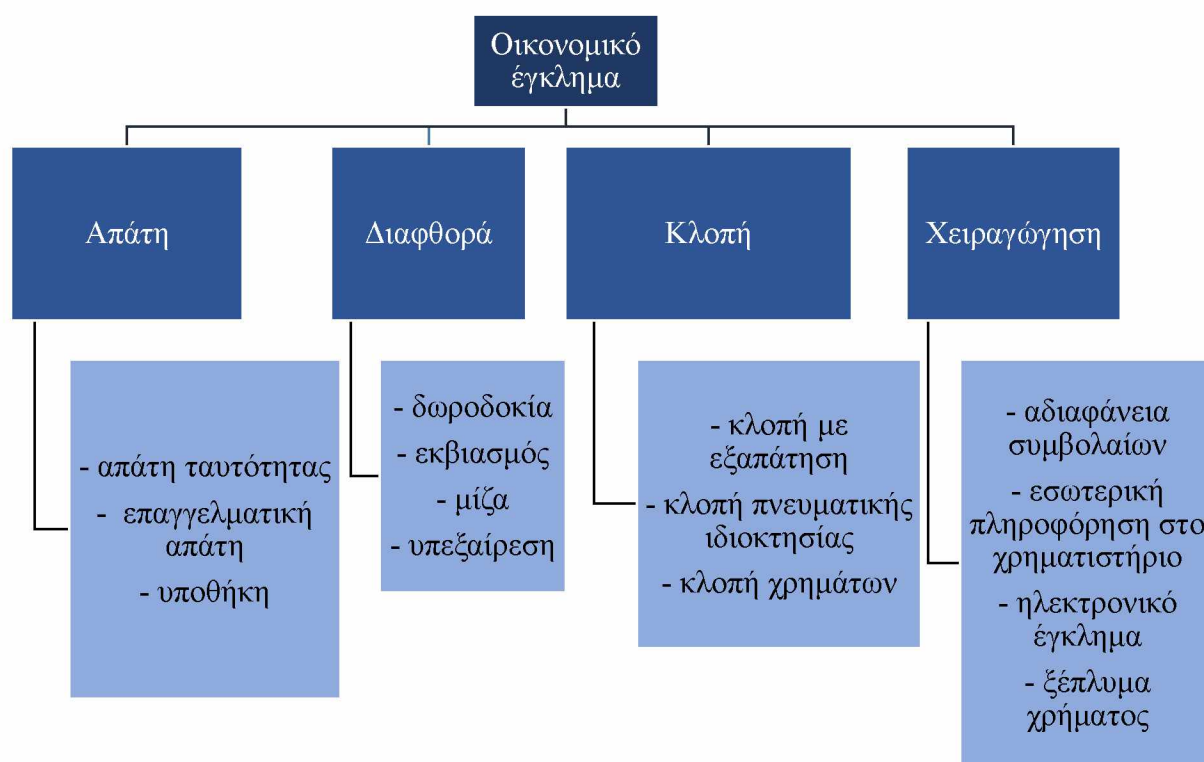
Διάγραμμα 3 - Κατηγοριοποίηση οικονομικού εγκλήματος σύμφωνα με τους Boorman και Ingves (2001) (ίδιας επεξεργασίας)

Επιπροσθέτως, ο Gottschalk (2010) προχώρησε στην ταξινόμηση του ευρέος φάσματος του οικονομικού εγκλήματος σε τέσσερις βασικές κατηγορίες: την απάτη (fraud), τη διαφθορά

(corruption), την κλοπή (theft) και τη χειραγώγηση (manipulation). Αν και δε προέβη σε καμία αιτιολόγηση σχετικά με το λόγο για τον οποίο επέλεξε την ταξινόμηση σε αυτές τις τέσσερις κατηγορίες, κατά το επιστημονικό του έργο προχώρησε σε ενδελεχή θεώρηση των πρόσφατων τύπων του οικονομικού εγκλήματος. Σχηματικά η κατηγοριοποίηση αυτή μπορεί να αποδοθεί με το Διάγραμμα 4 που ακολουθεί:

Διάγραμμα 4 - Κατηγοριοποίηση οικονομικού εγκλήματος σύμφωνα με τον Gottschalk (2010) (ιδίας επεξεργασίας)

Με το πέρασμα των χρόνων τα οικονομικά εγκλήματα έλαβαν ανησυχητικές διαστάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Καθώς σε αυτά ανήκει μια πλειάδα εγκλημάτων, όπως διαπιστώθηκε από τις παραπάνω κατηγοριοποιήσεις, οι αρνητικές τους επιπτώσεις καθίστανται σημαντικές, αφού δε περιορίζονται μόνο στο οικονομικό κόστος, αλλά έχουν προεκτάσεις στο ηθικό των εργαζομένων, στη φήμη και στις σχέσεις μεταξύ εταιρειών και οργανισμών (Ζιούβας, 2016). Συγκεκριμένα, όμως, η διαφθορά, η ιδιοποίηση περιουσιακών στοιχείων και η παραποίηση οικονομικών καταστάσεων αποτελούν εκφάνσεις της έννοιας της επαγγελματικής απάτης

(Κραμβία- Καπαρδή και Τσολάκης, 2011), η οποία αποτελεί ένα από τα αντικείμενα που εξετάζει η παρούσα μελέτη.

3.2 Η έννοια της απάτης

Εξετάζοντας την απάτη ως κατηγορία συμπεριφοράς διαπιστώνεται ότι αποτελεί μια πολύπλοκη και συγκεχυμένη έννοια. Στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών έχει προταθεί μια σωρεία ορισμών, ενώ σε νομικό πλαίσιο ως έννοια αποτελεί διαφορούμενο φαινόμενο (Reugink, 2018). Κατά συνέπεια, το νόημα και ο ορισμός της απάτης μπορεί να αλλάξει, ανάλογα με το συγκεκριμένο πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται η λέξη (Podgor, 1999). Ωστόσο, η παρούσα μελέτη εστιάζει στην έννοια της απάτης συντελείται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της οικονομικής αγοράς, στο πλαίσιο της οποίας αποκτά συγκεκριμένο νόημα και κατανοείται καλύτερα ως παράνομη παραποίηση ή χειραγώγηση οικονομικών πληροφοριών (Fligstein and Roehrkasse, 2013).

Η οικονομική απάτη, λοιπόν, ορίζεται ως μια σκόπιμη πράξη η οποία διαπράττεται είτε από ένα ή περισσότερα άτομα τα οποία στελεχώνουν μια οικονομική μονάδα ή τη διοίκησή της είτε από τρίτα μέρη έχοντας ως στόχο την παραπλάνηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων (Καζαντζής, 2006). Εμπεριέχει την έκφραση πρόθεσης και δόλου από εξειδικευμένους δράστες (π.χ. διοικητικά στελέχη, λογιστές κ.α.) και πραγματοποιείται μέσω μιας ακολουθίας από κατάλληλα σχεδιασμένα προγράμματα (Rezaee, 2005).

Η οικονομική απάτη αποτελεί επίσης μια έννοια που εμπεριέχει συνδυασμούς χαρακτηριστικών και στοιχείων από ποικίλους κλάδους. Τέτοιοι κλάδοι είναι η λογιστική, η διοίκηση, η ελεγκτική, αλλά και η εγκληματολογία ή η ψυχολογία. Ωστόσο, ως σημαντικότερο χαρακτηριστικό, το οποίο αποτελεί ταυτόχρονα και ειδοποιός διαφορά της απάτης σε σύγκριση με άλλες αξιόποινες πράξεις, είναι η συγκάλυψη, η οποία σχετίζεται με τη διάρκειά της. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις της είναι η διαφθορά, η δωροδοκία, η κακοδιαχείριση στοιχείων του ενεργητικού, η παραποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, ο οικονομικός εκβιασμός και η σύγκρουση συμφερόντων (Λουμιώτης, 2010). Με δεδομένο πως η παρούσα μελέτη εστιάζει σε περιπτώσεις εταιρικών σκανδάλων κρίνεται σκόπιμη η περαιτέρω διερεύνηση της παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Η παραποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων συντελείται κατά κύριο λόγο από τις διοικήσεις των εταιρειών, αλλά με εμπλοκή συνήθως και ορκωτών λογιστών και χρηματοπιστωτικών οίκων, στοχεύοντας στην παραπλάνηση των χρηστών αυτών των καταστάσεων. Οι πτυχές και οι επιπτώσεις ενός τέτοιου είδους εγκλήματος είναι ποικίλες και πολυεπίπεδες. Όσα μεγάλα εταιρικά σκάνδαλα έχουν δημοσιοποιηθεί στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ απασχόλησαν τους επενδυτές, τις αρχές, τους αναλυτές και τους χρήστες οικονομικών καταστάσεων, οι οποίοι πρωταγωνίστησαν στην αναζήτηση των αιτιών γένεσης του φαινομένου, εξαιτίας του τεράστιου χρηματικού κόστους που επέφεραν σε όλους αυτούς. Η παραποίηση εκφράζεται μέσω της υπερτίμησης στοιχείων είτε του ενεργητικού είτε των πωλήσεων και των κερδών ή της υποτίμησης των εξόδων, των ζημιών και των οικονομικών υποχρεώσεων. Οι ενέργειες αυτές έχουν σαν αποτέλεσμα την αλλοίωση της ορθής εικόνας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και τη στρέβλωση της εικόνας σχετικά με την κατάσταση της επιχείρησης. Οι λόγοι για τους οποίους μια επιχείρηση προβαίνει στην παραποίηση αυτής είναι:

- η απόκτηση ευχέρειας χρόνου με σκοπό τη βελτίωση της οικονομικής της κατάστασης
- η εμφάνιση αυξημένης κερδοφορίας ανά μετοχή ή για τους μετόχους με σκοπό την απόδοση μεγαλύτερων μερισμάτων
- η συγκάλυψη της ανικανότητας ελέγχου της ταμειακής ροής της
- η εξάλειψη της δημιουργίας τυχόν αρνητικών εντυπώσεων στην αγορά
- η χρηματοδοτική της κάλυψη ή η εξασφάλιση ευνοϊκότερων όρων κατά την υπάρχουσα χρηματοδότηση
- η επίτευξη των επιχειρησιακών στόχων
- η εξασφάλιση χρηματικής επιβράβευσης σχετικά με την απόδοση (Κραμβία-Καπαρδή και Τσολάκης, 2011).

Κεφάλαιο 4

Μελέτη περίπτωσης «Enron»

Στην παρούσα εργασία θα ακολουθηθεί η μελέτη περίπτωσης (case study). Η μέθοδος αυτή χαρακτηρίζεται ως μία εμπειρική έρευνα που στοχεύει στη διερεύνηση ενός φαινομένου, το οποίο είναι ενταγμένο στο πλαίσιο της σύγχρονης πραγματικότητας. Αφορά ιδιαίτερα περιπτώσεις όπου παρατηρούνται ασαφή όρια μεταξύ του φαινομένου και του πλαισίου αυτού, ενώ ταυτόχρονα απαιτείται η χρήση πολλαπλών πηγών με στοιχεία και θεωρητικές υποθέσεις ώστε τα δεδομένα αρχικά να συλλεχθούν και έπειτα να αναλυθούν καταλλήλως. Αποτελεί έναν αρκετά διαδεδομένο τρόπο διεξαγωγής μιας επιστημονικής έρευνας. Βρίσκει εφαρμογή σε μια πλειάδα επιστημονικών πεδίων, λόγω χάρη στην κοινωνιολογία, στην ψυχολογία, στις οικονομικές και πολιτικές επιστήμες, κ.ά. Αποτελεί ερευνητική στρατηγική, η οποία συνήθως εφαρμόζεται κατά τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας. Ειδικότερα, η επιλογή της μελέτης περίπτωσης σε σχέση με άλλες τέτοιου είδους στρατηγικές, όπως είναι το πείραμα ή η ανάλυση αρχείων ή η δημοσκόπηση ή η ιστορική αναδρομή, ενδείκνυται στις εξής περιπτώσεις:

- όταν εμφανίζεται η ανάγκη απάντησης σε ερωτήματα που αφορούν τον τρόπο και τη αιτία, δηλαδή του τύπου ‘πώς’ και ‘γιατί’,
- όταν δεν υπάρχει επαρκής έλεγχος από την πλευρά του ερευνητή σε ό,τι αφορά τα συμβάντα
- όταν η μελέτη εστιάζει σε ένα φαινόμενο που θεωρείται σύγχρονο (Yin, 2003).

Ως ερευνητική προσέγγιση χαρακτηρίζεται από ευελιξία και καταλληλόλητα για ερευνητικές ερωτήσεις ποικίλων διαφορετικών τύπων (Ghauri, 2004). Ως ερευνητική στρατηγική εστιάζει στην διερεύνηση των δυναμικών που εμφανίζονται σε μεμονωμένα περιβάλλοντα (Eisenhardt, 1989). Οι σχετικές μελέτες περίπτωσης που πρόκειται να παρουσιαστούν είναι δύο: η περίπτωση της «Enron» και αυτή της «Lehman Brothers», για τις οποίες θα αναφερθεί το χρονικό της απάτης και ο ρόλος που διαδραμάτισε η Ελεγκτική σε κάθε περίπτωση.

4.1 Ιστορική αναδρομή

Η ίδρυση της Enron χρονολογικά τοποθετείται κατά το έτος 1985 και προήλθε κατόπιν της συγχώνευσης των επιχειρηματικών μονάδων Inter North Inc. και Houston Natural Gas (H.N.G),

επί της οποίας μάλιστα καθήκοντα διευθύνοντος συμβούλου επιτελούσε ο Ken Lay, ακόμα και μετά την ολοκλήρωση της εν λόγω συγχώνευσης.

Οι εταιρείες Houston Natural Gas και Inter NorthInc. μετρούσαν ήδη πολλά έτη λειτουργίας επί του κλάδου παροχής φυσικού αερίου. Η δραστηριοποίησή τους επικεντρωνόταν κυρίως στην περιοχή του Houston καθώς επίσης και στην Omaha της Nebraska. Αρχικά, η νεοσυσταθείσα κατόπιν της ολοκλήρωσης της συγχώνευσης εταιρεία έλαβε την επωνυμία HNG/Inter North, λόγω ότι είχε εξαγοραστεί η εταιρεία Inter North από την εταιρεία H.N.G. Παρ' όλα αυτά, η συγκεκριμένη επωνυμία δεν διατηρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Πιο συγκεκριμένα, μόλις μετά την έλευση ενός εξαμήνου επήλθε η μετονομασία της με την επωνυμία Enron (CBC, 2006; BBC, 2002).

Η Enron κατείχε υπό την κυριότητα της συνολικά 37.000 μίλια δικτύου φυσικού αερίου. Κατά το πρώτο διάστημα της σύστασης στις ωστόσο, ήρθε αντιμέτωπη με μια σειρά προβλημάτων όπως το γεγονός του ότι το Περού είχε προβεί στην εθνικοποίηση των περιουσιακών της στοιχείων και απότοκος της εν λόγω ενέργειας κατέστη η καταγραφή ζημιών ύψους 218 εκατομμυρίων δολαρίων. Δεν τίθεται αμφιβολία επομένως ότι το συγκεκριμένο γεγονός δυσχέρανε την εικόνα των οικονομικών της καταστάσεων. Πιο συγκεκριμένα, η Enron έκλεισε το εν λόγω φορολογικό έτος με ζημίες οι οποίες είχαν φτάσει στο ύψος των 14 εκατομμυρίων δολαρίων (CBC, 2006; BBC, 2002).

Παράλληλα, κατά τη διάρκεια του έτους 1987 επήλθε η υποβάθμιση της εταιρείας Enron από την πλευρά του οίκου αξιολόγησης Moody's Investor's Service. Η εν λόγω υποβάθμιση έγκειτο συγκεκριμένα στην πιστοληπτική δυνατότητα της εταιρείας, η οποία συν τοις άλλους βρέθηκε στην χαμηλότερη αξιολογική βαθμίδα, η οποία καθίσταται διεθνώς γνωστή ως "Junk status". Η υπόσταση της στην συγκεκριμένη αξιολογική βαθμίδα σημαίνει ότι πρόκειται για μία εταιρεία η οποία συνοδεύεται με αυξημένο κίνδυνο πτώχευσης και η οποία σε καμία περίπτωση δεν συνιστάται για επενδυτικούς σκοπούς. Απότοκος της εν λόγω υποβάθμισής της ήταν η πρόκληση μιας σειράς λειτουργικών ανωμαλιών, όπως επί παραδείγματι το πάγωμα μισθών και οι μειώσεις του ανθρώπινου δυναμικού (CBC, 2006; BBC, 2002).

Μάλιστα, τα εν λόγω προκύπτοντα προβλήματα ανάγκασαν την Enron να προχωρήσει σε πώληση ενός αξιοπρόσεκτου μέρους των περιουσιακών της στοιχείων. Πρόκειται για μια

κατάσταση οποία αποτέλεσε αναπόσπαστο κομμάτι της νέας ακολουθούμενης στρατηγικής της εταιρείας η οποία αποσκοπούσε στην διεύρυνση των τομέων δραστηριοποίησης της πέραν του κλάδου του φυσικού αερίου, σε άλλες μορφές παραγωγής ενέργειας, όπως είναι επί παραδείγματι τα πυρηνικά και θερμοηλεκτρικά εργοστάσια (Mc Lean and Elkind, 2004).

Αξιοσημείωτο, στο σημείο αυτό, κρίνεται το γεγονός του ότι κατά την διάρκεια των επόμενων ετών η Enron γνώρισε μία αξιοπρόσεκτη αναπτυξιακή πορεία λόγω του ότι εν τέλει επεκτάθηκε και στον κλάδο της ηλεκτρικής ενέργειας. Ένας επιπρόσθετος λόγος της θεαματικής και απότομης αναπτυξιακής της πορείας θεωρείτο και ο έντονα εξωστρεφής της χαρακτήρας κυρίως προς αναπτυσσόμενες αγορές, καθώς επίσης και η στροφή της προς το χρηματιστήριο του κλάδου του φυσικού αερίου (CBC, 2006; BBC, 2002).

Μάλιστα, η τελευταία εκ των ανωτέρω αναφερόμενων κινήσεων, προέκυψε ως ιδέα του μέλλοντα διευθύνοντος συμβούλου της Enron, ονόματι Jeff Skilling, ο οποίος παρότρυνε την δημιουργία της λεγόμενης Gas Bank κατά τη διάρκεια του έτους 1989. Ουσιαστικά πρόκειται για μια μορφή χρηματιστηρίου επί του οποίου θα διαπραγματευόταν το φυσικό αέριο. Κατόπιν των ανωτέρω αναφερόμενων κινήσεων και εντός εξαιρετικά σύντομου χρονικού διαστήματος, το οποίο εκτείνεται από τις αρχές του έτους 1990 μέχρι το τέλος του έτους 1998, οι μετοχές της εταιρείας σημείωσαν θεαματική άνοδο της τάξεως του 311%. Ουσιαστικά κυμαίνονταν σε ελάχιστα υψηλότερα επίπεδα από αυτά στα οποία κυμαινόταν ο μέσος όρος του δείκτη Standard&Poor's 500 (CBC, 2006; BBC, 2002).

4.2 Περιγραφή απάτης

Υπήρξαν τρεις μεγάλες παραβιάσεις που εντοπίστηκαν σύμφωνα με τις Γενικώς Αποδεκτές Λογιστικές Αρχές (GAAP) που προκάλεσαν την πτώση της Enron:

1. οι ρυθμίσεις εκτός ισολογισμού,
2. η εφαρμογή της λογιστικής τεχνικής mark-to-market
3. τα παράγωγα (Lemus, 2014).

Τα έσοδα της Enron αυξήθηκαν από 20 δισεκατομμύρια δολάρια σε 31 δισεκατομμύρια δολάρια το 1998, στη συνέχεια σε 40 δισεκατομμύρια δολάρια το 1999 και τελικά σε 100 δισεκατομμύρια

δολάρια το 2000. Αυτό αντιπροσωπεύει αύξηση άνω του 390% του κύκλου εργασιών της εταιρείας εντός 4 ετών. Η εταιρεία Arthur Anderson επέτρεψε στην Enron να καταγράψει ένα παροδικό και παροντικό κέρδος βασισμένο στην μεγιστοποίηση και ενδυνάμωση των τιμών των μετοχών της κατά την επόμενη δεκαετία (Bratton, 2002).

Σύμφωνα με τους Bansal & Kandola (2003), η Enron είχε διατηρήσει χρέη ύψους 600 δολαρίων που είναι άμεσα συνυφασμένα με τη συνεργασία της με την Chewco και τις κοινές επενδύσεις στην ενεργειακή ανάπτυξη από τις οικονομικές της καταστάσεις. Η Enron παραδέχτηκε ότι τα κέρδη όπως αυτά διαφαίνονταν στις οικονομικές της καταστάσεις είχαν υπερτιμηθεί, λόγω του ότι η εταιρεία απέτυχε να ακολουθήσει του κανόνες του Entity Special Purpose (SPE).

Σύμφωνα με τους Petrick & Scherer (2003) και τον Mahama (2015), η Enron μετέφερε πολλά από τα περιουσιακά της στοιχεία τα οποία απεικονίζονταν στις οικονομικές της καταστάσεις, εκτός του πεδίου αυτών.

Σύμφωνα με τον Li (2010), μία από τις κυριότερες αιτίες της πτώσης της Enron ήταν η Επιτροπή Ανταλλαγής Κεφαλαιαγοράς των Η.Π.Α. που της επέτρεψε να χρησιμοποιήσει τη μέθοδο υπολογισμού mark-to-market. Η Enron ανακοίνωσε κέρδη προ φόρων ύψους 1,41 δισ. Δολαρίων το 2002 χρησιμοποιώντας τη λογιστική μέθοδο mark-to-market. Η Enron χειρίστηκε τα παράγωγά της και ανακοίνωσε αύξηση από 1,8 δισ. δολάρια σε 10,5 δισ. δολάρια. Οι οικονομικές καταστάσεις του 2000 έδειξαν κέρδη 16 δισ. δολαρίων από τα παράγωγα.

Τα βασικά κίνητρα πίσω από τις εν λόγω παραβιάσεις και χειραγωγήσεις των κερδών ήταν η αφαίρεση επιπλέον χρεών στους ισολογισμούς και να επιτραπεί η καλύτερη απόδοση της εταιρείας. Η Enron αξιοποίησε πλήρως τα πλεονεκτήματα των λογιστικών περιορισμών στη διαχείριση των κερδών και του ισολογισμού της για να απεικονίσει μια άνευ υποψίας και επιθυμητή εικόνα της απόδοσής της. Μέσω των εν λόγω παραβιάσεων η τιμή της μετοχής Enron έφτασε στα 90 δολάρια τον Αύγουστο και μετά έπεσε απότομα στα 0,40 cents ανά μετοχή κατόπιν της κατάρρευσής της.

4.3 Η αποκάλυψη της απάτης

Καθώς τα έτη ανάπτυξης της εταιρείας Enron έφταναν στο τέλος τους και καθώς η εν λόγω εταιρεία αντιμετώπισε αυξημένο ανταγωνισμό στην επιχειρηματική δραστηριότητα της επί του τομέα της ενέργειας, τα κέρδη αυτής συρρικνώθηκαν ταχύτατα. Κάτω από την πίεση των μετόχων, τα στελέχη της εταιρείας άρχισαν να βασίζονται σε αμφίβολες λογιστικές πρακτικές, συμπεριλαμβανομένης μιας τεχνικής γνωστής ως "λογιστικής παρακολούθησης της αγοράς" (Mark-to-Market), για να κρύψουν τα προβλήματα με τα οποία ερχόταν αντιμέτωπη η εταιρεία. Η λογιστική "Mark-to-Market" επέτρεπε στην εταιρεία να εμφανίζει στις οικονομικές της καταστάσεις μη πραγματοποιημένα μελλοντικά κέρδη από ορισμένες εμπορικές συμβάσεις, δίνοντας έτσι την ψευδαίσθηση, προς τα τρίτα ενδιαφερόμενα μέρη και τους μετόχους, υψηλότερων τρεχόντων κερδών. Επιπλέον, οι περίπλοκες δραστηριότητες της εταιρείας μεταφέρθηκαν σε οντότητες ειδικού σκοπού (SPE), οι οποίες ουσιαστικά αντικατοπτρίζουν περιορισμένες εταιρικές σχέσεις που δημιουργήθηκαν με εξωτερικούς φορείς. Παρ' όλο που πολλές εταιρείες διανείμουν περιουσιακά στοιχεία στις SPE, η Enron "κακοποίησε" την εν λόγω πρακτική χρησιμοποιώντας τις SPEs ως τον "κάδο απορριμμάτων" των προβληματικών περιουσιακών της στοιχείων. Η μεταβίβαση αυτών των περιουσιακών στοιχείων στις SPE ενείχε ως απότοκο την φύλαξη τους μακριά από τα βιβλία της Enron, καθιστώντας τις απώλειές της λιγότερο αυστηρές από ό, τι στην πραγματικότητα (Bondarenko, 2019).

Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, ο Arthur Andersen δεν ήταν μόνο ο ελεγκτής της Enron, αλλά και ο σύμβουλος της εταιρείας.

Η σοβαρότητα της κατάστασης άρχισε να γίνεται εμφανής στα μέσα του 2001, καθώς αρκετοί αναλυτές άρχισαν να ανακαλύπτουν τις δυσμενείς λεπτομέρειες των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων της Enron. Σύντομα η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (SEC) διερεύνησε τις συναλλαγές μεταξύ των SPE και της Enron (Bondarenko, 2019).

Καθώς αποκαλύφθηκαν τα στοιχεία για τις λογιστικές απάτες, η τιμή της μετοχής της εταιρείας έπεσε από τα 90 δολάρια ανά μετοχή, στα μέσα του 2000, σε λιγότερο από 1 δολάριο μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου του 2001, συμπαρασύροντας την αξία των μετοχών της Enron 401, οι οποίες συνδέονταν κυρίως με το εταιρικό απόθεμα της Enron (Bondarenko, 2019).

Οι Lay και Skilling παραιτήθηκαν και στις 2 Δεκεμβρίου 2001, η Enron υπέβαλε αίτηση για προστασία από κήρυξη πτώχευσης. Πολλά στελέχη της Enron κατηγορήθηκαν για διάφορους λόγους για την εν λόγω εξέλιξη και αργότερα καταδικάστηκαν σε φυλάκιση. Η εταιρεία Arthur Andersen υπέστη σοβαρή ζημιά στη φήμη της που αναγκάστηκε να διακόψει την δραστηριοποίησή της, έστω προσωρινά (Bondarenko, 2019).

Το σκάνδαλο οδήγησε σε ένα κύμα νέων κανονισμών και νομοθεσιών που αποσκοπούν στην αύξηση της ακρίβειας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης για τις εταιρείες που διαπραγματεύονται δημοσίως και διεθνώς. Το πιο σημαντικό από αυτά τα μέτρα ήταν ο λεγόμενος Νόμος Sarbanes-Oxley (2002), μέσω του οποίου επιβάλλονταν σκληρές κυρώσεις για την παραποίηση των πληροφοριών που αποτυπώνονται στις οικονομικές καταστάσεις των εταιριών. Συν τοις άλλοις, απαγορεύτηκε στις ελεγκτικές εταιρείες να παρέχουν επιπρόσθετες, πέραν των ελεγκτικών, υπηρεσίες στους πελάτες τους (Bondarenko, 2019).

4.4 Η στάση και η ευθύνη των ελεγκτών

Τα διαθέσιμα στοιχεία μετά την κατάρρευση της Enron αποκάλυψαν ότι υπήρχαν βασικές αδυναμίες αναφορικά με το ζήτημα της ανεξαρτησίας των ελεγκτών της. Οι ελεγκτές οι οποίοι παρέχουν και επιπρόσθετες πέραν του ελεγκτικού πεδίου υπηρεσίες σε μια εταιρεία αποτέλεσαν ένα από τα πλέον αμφισβητήσιμα και φλέγοντα ζητήματα κατά την διάρκεια των τελευταίων ετών.

Σύμφωνα με τον Hossain (2013), οι υπέρογκες αμοιβές οι οποίες λαμβάνονται από τους ελεγκτές των εταιρειών για λόγους προσφοράς επιπρόσθετων υπηρεσιών προς την ίδια εταιρεία, πέραν των ήδη προσφερόμενων ελεγκτικών υπηρεσιών ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο την ανεξαρτησία του ελεγκτή.

Η ανεξαρτησία του ελεγκτή είναι ένα από τα πιο σημαντικά θέματα στη λογιστική τη σημερινή εποχή (Myring & Bloom, 2003).

Η ανεξαρτησία του ελεγκτή αποτελεί θεμελιώδη απαίτηση οποιουδήποτε ελέγχου ποιότητας και συν τοις άλλοις αυξάνει την αποτελεσματικότητα του ελέγχου που πρέπει να διεξαχθεί ενώ παράλληλα παρέχει τη διαβεβαίωση ότι ο έλεγχος θα εκτελεστεί αντικειμενικά. Οποιοσδήποτε

παράγοντας ο οποίος κρίνεται απειλητικός και τείνει να υπονομεύσει την ανεξαρτησία ενός ελεγκτή εν τέλει είναι ικανός να βλάψει τον παράγοντα της αντικειμενικότητας ο οποίος εξαρτάται απόλυτα από αυτόν της ανεξαρτησίας.

Ο επαγγελματικός κώδικας δεοντολογίας που περιγράφεται στη Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών απαιτούσε από τους ελεγκτές να εντοπίζουν πιθανές απειλές και να εφαρμόζουν διασφαλίσεις για την εξάλειψη ή τη μείωση αυτών σε ευρέως αποδεκτό επίπεδο. Υπήρξαν πολλές δραστηριότητες μεταξύ της Enron και της ελεγκτικής εταιρείας αυτής, ονόματι Arthur Anderson, η υπόσταση των οποίων απειλούσε την ανεξαρτησία του ελεγκτή να διαδραματίσει το ρόλο του κυρίου "gatekeeper" των μετόχων της Enron και άλλων ενδιαφερομένων μερών.

Πιο συγκεκριμένα, οι ανώτεροι υπάλληλοι και διευθυντικά στελέχη της Enron οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για τα λογιστικά θέματα αυτής, ήταν προηγουμένως λογιστές του Anderson.

Οι οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας για το φορολογικό έτος 2001 αποκάλυψαν ότι 25 εκατομμύρια δολάρια και 27 εκατομμύρια δολάρια καταβλήθηκαν στον Anderson ως τέλη ελέγχου και ως αμοιβές συμβουλευτικών υπηρεσιών αντίστοιχα. Η Enron και η εταιρεία Arthur Anderson χρησιμοποιούσαν απαράδεκτες λογιστικές πρακτικές οι οποίες εν τέλει οδήγησαν σε έμμεση και άμεση "κακοποίηση" και κακομεταχείριση του μετοχικού κοινού αλλά και των λοιπών ενδιαφερομένων μερών όπως επί παραδείγματι του επενδυτικού κοινού.

Αξιοσημείωτο είναι το ότι κατόπιν της αποκάλυψης του σκανδάλου της Enron, η ελεγκτική εταιρεία Arthur Andersen προέβη στην καταστροφή τόνων χαρτιού, προκειμένου να καταστρέψει οιοδήποτε αποδεικτικό στοιχείο την καταστύσε εμπλεκόμενη στο σκάνδαλο αυτό. Ως εκ τούτου, κατά το έτος 2002 η ελεγκτική εταιρεία Arthur Andersen αναγκάστηκε να παραδώσει την άδεια της στους Πιστοποιημένους Δημόσιους Λογιστές (Certified Public Accountants), λόγω του ότι θεωρήθηκε ένοχη για παρακώληση της δικαιοσύνης όσον αφορά την υπόθεση της εταιρείας Enron. Στις μέρες μας, η ελεγκτική εταιρεία Arthur Andersen εξακολουθεί να λειτουργεί, κατόπιν της επανάθεσής της σε λειτουργία από τις αρχές του Μαρτίου του έτους 2017 και λειτουργεί σε συνολικά 16 κράτη παγκοσμίως (McLean & Elkind, 2004).

Κεφάλαιο 5

Μελέτη Περίπτωσης «Lehman Brothers»

5.1 Ιστορική αναδρομή

Η κατά τα λοιπά "ταπεινή" προέλευση της Lehman Brothers παρατηρείται από τις ρίζες αυτής οι οποίες ουσιαστικά αφορούσαν ένα αρχικά μικρό γενικό κατάστημα που ιδρύθηκε από τον Γερμανό μετανάστη Henry Lehman στο Montgomery της Αλαμπάμα εν έτει 1844. Κατά το έτος 1850, ο Henry Lehman και οι αδελφοί του Emanuel και Mayer ίδρυσαν την Lehman Brothers.

Ενώ η εταιρεία σημείωνε αξιοπρόσεκτα κέρδη και εξίσου αξιοπρόσεκτη αναπτυξιακή πορεία τις επόμενες δεκαετίες, καθώς η οικονομία των Η.Π.Α. εξελίχθηκε σε μια διεθνή δύναμη, κατόπιν αντιμετώπισε πολλές προκλήσεις κατά την πάροδο των ετών. Η Lehman Brothers επιβίωσε κατά την διάρκεια των χρεωκοπιών των σιδηροδρόμων της δεκαετίας του 1800, στη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετίας του 1930, σε δύο παγκόσμιους πολέμους, καθώς επίσης και στην κατάσταση κεφαλαιακής ανεπάρκειας με την οποία ήρθε αντιμέτωπη κατόπιν της εν μέρει καταστροφής της από την American Express Co (AXP) εν έτει 1994, αλλά και στην κατάρρευση του ρωσικού χρέους το 1998. Ωστόσο, παρά την διαχρονικά αποδεδειγμένη δυνατότητά της να επιβιώνει από παρελθούσες καταστροφές, η κατάρρευση της αμερικανικής αγοράς η οποία αποτελούσε και την κυρίαρχη βάση της την οδήγησε εν τέλει στην οριστική της κατάρρευση, καθώς η απροσδόκητη βιασύνη της στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων αποδείχθηκε καταστροφική.

5.2 Περιγραφή απάτης

Το 2003 και το 2004, η Lehman Brothers απέκτησε πέντε στεγαστικούς δανειστές, συμπεριλαμβανομένων των δανείων subprime BNC Mortgage και Aurora Loan Services, τα οποία εξειδικεύτηκαν σε δάνεια Alt-A και χορηγούνταν στους δανειολήπτες χωρίς πλήρη έλεγχο και αξιολόγηση της πιστοληπτικής τους δυνατότητας. Οι εξαγορές της Lehman Brothers αρχικά φαινόταν να επιφέρουν ευνοϊκά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, τα διογκωμένα έσοδα τα οποία προέρχονταν από τις επιχειρήσεις ακινήτων της Lehman Brothers επέφεραν ως απότοκο

την αύξηση των εσόδων της μονάδας κεφαλαιαγορών να αυξηθούν σε ένα ποσοστό της τάξεως του 56% από το 2004 έως το 2006, με ταχύτερο ρυθμό ανάπτυξης σε σύγκριση με άλλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στην επενδυτική τραπεζική ή στη διαχείριση περιουσιακών στοιχείων. Η Lehman Brothers εξασφάλισε υποθήκες αξίας 146 δισεκατομμυρίων δολαρίων εν έτει 2006, και κατέληξε σε αύξηση αυτών κατά 10% από το έτος 2005. Η Lehman Brothers ανακοίνωνε θεαματικά κέρδη για κάθε έτος από το 2005 έως το 2007. Πιο συγκεκριμένα, εν έτει 2007 είχε προβεί στην ανακοίνωση καθαρού εισοδήματος της τάξεως των 4,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων και σε κύκλο εργασιών της τάξεως των 19,3 δισεκατομμυρίων δολαρίων (Lioudis, 2017).

Τον Φεβρουάριο του 2007, το απόθεμα της Lehman Brothers είχε φτάσει στα 86,18 δολάρια με αποτέλεσμα να εμφανίζει κεφαλαιοποίηση αγοράς κοντά στα 60 δισεκατομμύρια δολάρια. Ωστόσο, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2007, οι πρώτες δυσμενείς ενδείξεις στην αγορά στεγαστικών δανείων των ΗΠΑ άρχισαν να γίνονται εμφανείς, καθώς οι προεπιλεγμένες υποθήκες είχαν σημειώσει αύξηση εντός ενός χρονικού διαστήματος επτά ετών (Lioudis, 2017; Touchtidou, 2016).

Στις 14 Μαρτίου 2007, δηλαδή μια μέρα μετά τη μεγαλύτερη πτώση των μετοχών στο πλαίσιο της κεφαλαιαγοράς για ένα χρονικό διάστημα πέντε ετών, και λόγω ανησυχιών ότι οι αυξανόμενες αθετήσεις θα επηρέαζαν αρνητικά την κερδοφορία της Lehman Brothers, η εταιρεία πρόβη σε ανακοίνωση εσόδων ρεκόρ και σε αξιοπρόσεκτα επίπεδα κερδοφορίας για το πρώτο τρίμηνο του εν λόγω έτους (Touchtidou, 2016).

Μάλιστα, σε σχετική τηλεδιάσκεψη της Lehman Brothers η οποία ακολούθησε την διανομή μερισμάτων στους μετόχους, ο διευθύνων σύμβουλος αυτής δήλωσε ότι οι κίνδυνοι με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπη η τράπεζα ήταν περιορισμένοι και ότι θα επέφεραν μικρό αντίκτυπο στα κέρδη αυτής. Μάλιστα, ανέφερε ότι δεν προέβλεπε προβλήματα στην αγορά των subprimes τα οποία να έχουν την τάση εξάπλωσης και στην υπόλοιπη στεγαστική αγορά ή δυναμική πλήξης της οικονομίας των ΗΠΑ (Touchtidou, 2016).

Καθώς η πρόσφατη πιστωτική κρίση ξέσπασε τον Αύγουστο του 2007 με την αποτυχία δύο hedge funds της Bear Stearns, το αποθεματικό κεφάλαιο της Lehman Brothers υποχώρησε σημαντικά. Κατά τη διάρκεια του εν λόγω μήνα, η Lehman Brothers απέλυσε 2.500

εργαζόμενους επί του τομέα των ενυπόθηκων δανείων και έκλεισε τη μονάδα BNC. Επιπλέον, έκλεισε τα γραφεία της "Alt- Alender Auora" σε τρεις πολιτείες της Αμερικής. Συν τοις άλλοις ακόμα και όταν επήλθε σε ένα βαθμό αποκατάσταση της τάξης επί της αγοράς στεγαστικών δανείων των ΗΠΑ, η Lehman Brothers εξακολουθούσε να αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα στην αγορά των ενυπόθηκων δανείων(Lioudis, 2017).

Εν έτη 2007, η Lehman Brothers είχε αναθέσει περισσότερους τίτλους που καλύπτονται από στεγαστικά δάνεια από οποιαδήποτε άλλη εταιρεία, συσσωρεύοντας ένα χαρτοφυλάκιο της τάξεως των 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων το οποίο μεταφράζεται στο τετραπλάσιο του μετοχικού της κεφαλαίου. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του έτους 2007, τα αποθέματα της LehmanBrothers ανέκαμψαν, καθώς οι παγκόσμιες αγορές μετοχών έφθασαν σε νέα επίπεδα και οι τιμές των στοιχείων του ενεργητικού της που χαρακτηρίζονταν από σταθερό εισόδημα είχαν σημειώσει προσωρινή άνοδο. Ωστόσο, η Lehman Brothers δεν εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να περιορίσει το τεράστιο χαρτοφυλάκιο στεγαστικών δανείων, το οποίο αναδρομικά αποδείχθηκε ως η τελευταία ευκαιρία διάσωσης της και συν τοις άλλοις, τα στελέχη της προέβησαν σε εκουσίως λανθασμένη πληροφόρηση του μετοχικού και επενδυτικού κοινού της, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, προκειμένου να μην μετρήσει η εταιρεία επιπρόσθετες απώλειες προερχόμενες από πλευράς τους (Lioudis, 2017).

Ο υψηλός βαθμός μόχλευσης της Lehman Brothers, δηλαδή ο δείκτης του συνόλου των περιουσιακών στοιχείων προς τα ίδια κεφάλαια αυτής, κυμαινόταν στο 31 εν έτει 2007 και το τεράστιο χαρτοφυλάκιο των ενυπόθηκων τίτλων την καθιστούσε ολοένα και περισσότερο ευάλωτη στις επιδεινούμενες συνθήκες της αγοράς. Στις 17 Μαρτίου 2008, μετά τη σχεδόν πλήρη κατάρρευση της Bear Stearns, η οποία ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη ασφαλιστική εταιρεία των ενυπόθηκων χρεογράφων, οι μετοχές της Lehman Brothers μειώθηκαν κατά 48% λόγω της ανησυχίας ότι θα ήταν η επόμενη επιχείρηση της Wall Street που θα οδηγούταν σε αποτυχία και κατά συνέπεια, πτώχευση (Touchtidou, 2016).

Η εμπιστοσύνη του κοινού προς την Lehman Brothers επέστρεψε σε κάποιο βαθμό τον Απρίλιο, αφού συγκέντρωσε 4 δισεκατομμύρια δολάρια μέσω μιας έκδοσης προνομιούχου μετοχικού κεφαλαίου, το οποίο μετατράπηκε σε μετοχές της Lehman με πριμοδότηση της τάξεως του 32% στην τιμή της σε ετήσια βάση. Ωστόσο, το κεφαλαιακό απόθεμα της Lehman Brothers επανήλθε

στην πτωτική του πορεία, καθώς οι διαχειριστές των hedge funds άρχισαν να αμφισβητούν την αποτίμηση του χαρτοφυλακίου των στεγαστικών της δανείων(Lioudis, 2017).

Στις 9 Ιουνίου του ίδιου έτους, η Lehman Brothers προέβη στην ανακοίνωση απώλειας της τάξεως των 2,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων κατά το δεύτερο τρίμηνο. Πρόκειται για την πρώτη απώλειά της κατόπιν της περιόδου πλήξης της από την American Express και αναφέρθηκε και ότι είχε αυξήσει άλλα 6 δισεκατομμύρια δολάρια από το επενδυτικό κοινό. Η Lehman Brothers δήλωσε επίσης ότι αύξησε τα επίπεδα της ρευστότητάς της σε εκτιμώμενα 45 δισεκατομμύρια δολάρια, ότι μείωσε τα μικτά περιουσιακά στοιχεία κατά 147 δισεκατομμύρια δολάρια, και ότι μείωσε την έκθεσή της σε στεγαστικά και εμπορικά ενυπόθηκα δάνεια κατά 20% μαζί με ταυτόχρονη μείωση των επιπέδων του δείκτη μόχλευσης της από 32 σε 25 κατά προσέγγιση(Lioudis, 2017).

Ωστόσο, τα εν λόγω λαμβανόμενα μέτρα θεωρήθηκαν πολύ λίγα, και μάλιστα λήφθηκαν πολύ αργά για την επιτυχή διάσωση της Lehman Brothers. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, η διοίκηση της Lehman Brothers προέβη σε ανεπιτυχείς προωθητικές ενέργειες της εταιρείας προς διάφορους πιθανούς εταίρους. Το μετοχικό κεφάλαιο αυτής υποχώρησε στην τάξη του 77% κατά την διάρκεια της πρώτης εβδομάδας του Σεπτεμβρίου 2008, καθώς οι επενδυτές έθεσα υπό αμφισβήτηση το σχέδιο του διευθύνοντος συμβούλου της, Richard Fuld, για την ανεξαρτησία της, πωλώντας μέρος της μονάδας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων. Οι ελπίδες ότι η Τράπεζα Ανάπτυξης της Κορέας θα προέβαινε στην αγορά μετοχών της Lehman Brothers διακόπηκαν στις 9 Σεπτεμβρίου, τη στιγμή κατά την οποία η εν λόγω κορεατική τράπεζα διέψευσε τις επαφές της με την Lehman Brothers(Lioudis, 2017).

Το εν λόγω γεγονός μάλιστα κατέστη κα το τελειωτικό χτύπημα για την Lehman Brothers και επέφερε ως απότοκο μια περαιτέρω πτώση του μετοχικού της κεφαλαίου της τάξεως του 48% και παράλληλα επέφερε 66% άνοδο στις συμβάσεις αντιστάθμισης πιστωτικού κινδύνου για το χρέος της Lehman Brothers (Lioudis, 2017).

Οι πελάτες των εταιρειών αντιστάθμισης κινδύνου άρχισαν να αποσύρονται, ενώ οι βραχυπρόθεσμοι πιστωτές τους μείωσαν τα πιστωτικά τους ανοίγματα. Στις 10 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, η Lehman Brothers ανακοίνωσε τα προληπτικά οικονομικά αποτελέσματα του τρίτου τριμήνου, που ουσιαστικά τόνωσαν την ευθραυστότητα της οικονομικής της κατάστασης.

Η Lehman Brothers ανακοίνωσε απώλειες ύψους 3,9 δισεκατομμυρίων δολαρίων, συμπεριλαμβανομένης της διαγραφής ποσού 5,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων, και συν τοις άλλοις ανακοίνωσε μια σαρωτική στρατηγική αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων της. Την ίδια ημέρα, η υπηρεσία Moody's Investor Service ανακοίνωσε την επανεξέταση των πιστοληπτικών αξιολογήσεων της Lehman Brothers και συν τοις άλλοις ανέφερε ότι η εν λόγω εταιρεία θα πρέπει να πρόβλημα άμεσα σε πώληση του πλειοψηφικού μεριδίου της σε στρατηγικούς εταίρους, προκειμένου να αποφύγει μια ενδεχόμενη και επερχόμενη αξιολογική της υποβάθμιση. Πρόκειται για μια σειρά εξελίξεων οι οποίες επέφεραν ως απότοκο την πτώση των μετοχών της Lehman Brothers σε ποσοστό της τάξεως του 42% κατά την 11η Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους (Lioudis, 2017).

Μέχρι το τέλος της εν λόγω εβδομάδας η εταιρεία Lehman Brothers κατείχε μόνο ένα δισεκατομμύριο δολάρια σε ρευστό. Οι τελευταίες προσπάθειες διάσωσης της Lehman Brothers πραγματοποιήθηκαν το Σαββατοκύριακο της 13ης Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους μεταξύ της Lehman Brothers, της Barclays PLC και της Bank of America Corp (BAC), με στόχο τη διευκόλυνση της εξαγοράς της Lehman Brothers. Οι εν λόγω προσπάθειες όμως οδηγήθηκαν σε αποτυχία. Τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου, η Lehman Brothers κήρυξε πτώχευση, με αποτέλεσμα το απόθεμα αυτής να πέσει κατά 93% σε σύγκριση με τις τιμές του προηγούμενου κλεισίματος της στις 12 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους (Lioudis, 2017).

5.3 Η απάτη και η ευθύνη των ελεγκτών

Σύμφωνα με σχετική έκθεση έκτασης περίπου 2.200 σελίδων, την οποία συνέταξε ο ελεγκτής Anton Valukas R., προκειμένου να κατονομάσει τις αιτίες οι οποίες οδήγησαν την επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers στην κατάρρευση της. Επί της συγκεκριμένης έκθεσης λοιπόν, ως βασικότερα αίτια της κατάρρευσης της εν λόγω τράπεζας ήταν αφενός η λανθασμένη διαχείριση των δανείων από την ίδια, και αφετέρου οι απαιτήσεις των JP Morgan Chase & Co. και Citigroup Inc. για περισσότερες εγγυήσεις δανεισμού (TVXS, 2010).

Χαρακτηριστικά, ο συντάκτης της εν λόγω έκθεσης αναφέρει επ' αυτής ότι *«Η χειραγώγηση του ισολογισμού ήταν εσκεμμένη για να έχει παραπλανητική εμφάνιση και είχε σημαντική επίδραση*

στον δείκτη μόχλευσης της Lehman με αποτέλεσμα οι οικονομικές εκθέσεις να είναι παραπλανητικές»(TVXS, 2010).

Στο υπόβαθρο της κατάρρευσης της Lehman Brothers επομένως, σημειώνονται αλληπάλληλα διαχειριστικά λάθη ενώ παράλληλα αναφέρεται ότι η συγκεκριμένη τράπεζα είχε προβεί στην αξιοποίηση παραπλανητικών λογιστικών τεχνασμάτων για λόγους κάλυψης της δυσμενούς εικόνας των οικονομικών της στοιχείων.

Πιο συγκεκριμένα, η Lehman Brothers είχε προβεί στην χρησιμοποίηση λογιστικών τεχνασμάτων για λόγους προσωρινής απόκρυψης από τις οικονομικές καταστάσεις της συνολικά 50 δισεκατομμυρίων δολαρίων τα οποία προέρχονταν από προβληματικά περιουσιακά στοιχεία της (The Guardian, 2010).

Τόσο τα ανώτερα διοικητικά στελέχη της τράπεζας, καθώς επίσης και οι ελεγκτές της, αλλά και ο πρόεδρος του δικηγορικού γραφείου Jenner&Block, ο οποίος είχε προβεί στην υποβολή της αίτησης πτώχευσης στην συγκεκριμένη τράπεζα, ήταν γνώστες της εν γένει κατάστασης.

Επί της ανωτέρω περιγραφόμενης έκθεσης μάλιστα, γίνεται μνεία σε ένα λογιστικό τέχνασμα το οποίο καθίσταται γνωστό με τον όρο «Repo 105» και στην αξιοποίηση του οποίου είχε ήδη προβεί η Lehman, η οποία είχε αξιοποιήσει συμφωνίες επαναγοράς με απώτερο σκοπό την μείωση της μόχλευσης, η οποία αναφέρθηκε ανωτέρω, στον ισολογισμό της (The Guardian, 2010).

Η πρώτη φορά που η εν λόγω επενδυτική τράπεζα προχώρησε στην εφαρμογή της ανωτέρω αναφερόμενης λογιστικής τακτικής ήταν το έτος 2001, τη στιγμή κατά την οποία η ίδια είχε τεθεί υπό τον έλεγχο των αρμόδιων υπηρεσιών. Μάλιστα, ο Richard S. Fuld Jr, δηλαδή ο πρώην διευθύνων σύμβουλος της Lehman Brothers, είχε προβεί κατά την διάρκεια εκείνης της χρονικής περιόδου, σε εντολή απόκρυψης των οικονομικών στοιχείων της τράπεζας(TVXS, 2010).

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου τριμήνου του έτους 2008, η Lehman κατόπιν της ακολουθούμενης λογιστικής τεχνικής «Repo 105» προέβη σε μετατόπιση περιουσιακών στοιχείων συνολικής αξίας 50 δισεκατομμυρίων δολαρίων από τον ισολογισμό της (The Guardian, 2010).

Η Patricia Hynes, η οποία ήταν η δικηγόρος του Richard S. Fuld, δήλωσε ότι ο ίδιος δεν ήταν γνώστης της εν λόγω κατάστασης και της χρησιμοποίησης των ανωτέρω αναφερόμενων τεχνασμάτων(TVXS, 2010).

Ο εκπρόσωπος της ελεγκτικής εταιρείας Ernst&Young, ονόματι Charles Perkins, διευκρίνισε ότι κατά την διάρκεια του τελευταίου ελέγχου της επενδυτικής τράπεζας ο οποίος πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια του έτους 2007, δεν εντόπισε παραπλανητικές λογιστικές κινήσεις (The Guardian, 2010).

Στο σημείο αυτό, τονίζονται τα ευρήματα της ανωτέρω περιγραφόμενης έκθεσης σύμφωνα με τα οποία η λεγόμενη «δημιουργική λογιστική», αποτελεί συχνή πρακτική στο πλαίσιο της Wall Street. Ωστόσο, η διαστρέβλωση των στοιχείων του ενεργητικού της επενδυτικής τράπεζας Lehman θεωρείται ως ιδιαίτερα επιθετική (The Guardian, 2010; TVXS, 2010).

5.4 Συνέπειες στην παγκόσμια αγορά κεφαλαίου

Στις 15 Σεπτεμβρίου του έτους 2008, η Lehman Brothers υπέβαλε αίτηση για πτώχευση. Με περιουσιακά στοιχεία 639 δισεκατομμυρίων δολαρίων και δάνεια ύψους 619 δισεκατομμυρίων δολαρίων, η κήρυξη πτώχευσης της Lehman κατέστη η μεγαλύτερη στην ιστορία, καθώς τα περιουσιακά της στοιχεία ξεπέρασαν σε μεγάλο βαθμό εκείνα των προηγούμενων πτωχευσάντων γιγαντιαίων νομικών οντοτήτων όπως ήταν επί παραδείγματι η περίπτωση της WorldCom και της Enron. Η Lehman ήταν η τέταρτη μεγαλύτερη αμερικανική τράπεζα επενδύσεων κατά τη στιγμή της κατάρρευσης της, με 25.000 εργαζόμενους παγκοσμίως(Lioudis, 2017).

Η κατάρρευση της Lehman την κατέστησε συν τοις άλλοις το μεγαλύτερο θύμα της πρόσφατης οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης πηγή προέλευσης της οποίας ήταν η Αμερική. Πρόκειται για μια κρίση η οποία κατέστρεψε τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές εν έτει 2008. Η κατάρρευση της Lehman ήταν ένα σημαντικό γεγονός που ενθάρρυνε σημαντικά την κρίση του 2008 και συνέβαλε στη διάβρωση σχεδόν 10 τρισεκατομμυρίων δολαρίων στην αγορά κεφαλαίου από τις παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές τον Οκτώβριο του 2008. Πρόκειται για την μεγαλύτερη μηνιαία πτώση που σημειώθηκε την εποχή εκείνη (Touchtidou, 2016).

Η κατάρρευση της Lehman Brothers έπληξε τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές για αρκετές εβδομάδες μετά την έλευση του εν λόγω γεγονότος, δεδομένου του μεγέθους της εταιρείας και της κατάστασης της ως σημαντικού παίκτη στην κεφαλαιαγορά των Η.Π.Α. αλλά και στην διεθνή κεφαλαιαγορά.

Πολλοί αμφισβήτησαν την απόφαση της κυβέρνησης των ΗΠΑ να αφήσει την Lehman Brothers να αποτύχει, σε σύγκριση με την σιωπηρή υποστήριξη της για την Bear Stearns, η οποία εξαγοράστηκε από την JP Morgan Chase&Co (JPM) το Μάρτιο του 2008. Συν τοις άλλοις, η κατάρρευση της Lehman Brothers χρησίμευσε και ως καταλύτης για την αγορά της Merrill Lynch από την Bank of America σε μια επείγουσα συμφωνία που ανακοινώθηκε επίσης στις 15 Σεπτεμβρίου του έτους κατάρρευσης της Lehman Brothers (Lioudis, 2017).

Κεφάλαιο 6

Οικονομοτεχνικό υπόβαθρο προ της αποκάλυψης των οικονομικών σκανδάλων

6.1 Θεωρητικό και εφαρμοστικό υπόβαθρο του δείκτη Z-Score

Το οικονομετρικό προβλεπτικό μοντέλο Z-Score και η πρακτική εφαρμογή αυτού αναπτύχθηκαν από τον καθηγητή Edward I. Altman περίπου στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Αναλυτικότερα, ο καθηγητής Altman προτίμησε να μην προχωρήσει στην ανάπτυξη και εφαρμογή ενός περισσότερο βελτιωμένου δείκτη, και αντ' αυτού προέβη στην θεωρητική και πρακτική ανάπτυξη ενός μοντέλου οικονομετρικής φύσεως. Στο υπόβαθρο του συγκεκριμένου οικονομετρικού μοντέλου επικεντρωνόμαστε στην συσχέτιση και σύγκριση πέντε εξαιρετικά σημαντικών δεικτών οι οποίοι αντικατοπτρίζουν την επίδοση μιας οικονομικής μονάδας ή ενός οργανισμού. Μέσω της εφαρμογής του συγκεκριμένου αναπτυσσόμενου οικονομετρικής φύσεως υποδείγματος καταλήγουμε στην εξαγωγή ενός μοναδικού αποτελέσματος.

Στο σημείο αυτό, τονίζεται ότι ο καθηγητής Altman, προκειμένου να προβεί στην περαιτέρω ανάπτυξη του συγκεκριμένου οικονομετρικού μοντέλου συνέλεξε μια λίστα στην οποία συμπεριλαμβάνονταν είκοσι δύο, εν συνόλω, δείκτες χρηματοοικονομικής φύσεως. Αφού ολοκλήρωσε την συλλογή των εν λόγω χρηματοοικονομικών δεικτών στη συνέχεια προχώρησε στην ταξινόμησή τους σε εν συνόλω πέντε επιμέρους κατηγορίες. Οι συγκεκριμένες κατηγορίες παρατέθηκαν αφού πρωτίστως θεωρήθηκαν καθορισμένα και μεταξύ τους διαφορετικά αξιολογικά κριτήρια.

Τα εν λόγω κριτήρια διαφαίνονται επί του κάτωθι διαγράμματος (Διάγραμμα 5):

Διάγραμμα 5. Κριτήριο Μοντέλου Altman (ιδίας επεξεργασίας)

Οι ανωτέρω αναφερόμενοι δείκτες δεν επιλέχθηκαν βάσει ενός συγκεκριμένου θεωρητικού σκεπτικού. Ωστόσο, θεωρείται ότι το πιο πιθανό είναι να προέκυψαν βάσει της δημοτικότητας τους, όπως αυτή συνάγεται από την σχετική με το εν λόγω ζήτημα διεθνή βιβλιογραφία. Στο σημείο αυτό, δεν τίθεται αμφιβολία για το ότι πέραν της δημοτικότητας των συγκεκριμένων δεικτών η οποία αποτέλεσε ένα κριτήριο επιλογής τους από την πλευρά του καθηγητή Altman, ένα επιπρόσθετο και εξίσου σημαντικό κριτήριο της εν λόγω επιλογής ήταν η ίδια η πεποίθηση αυτού όσον αφορά την πιθανή ενυπάρχουσα σχέση των χρησιμοποιούμενων χρηματοοικονομικής φύσης δεικτών, στο συγκεκριμένο μοντέλο. Στο σημείο αυτό ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και η πιθανότητα της κήρυξης μιας επιχειρηματικής μονάδας ή ενός οργανισμού, σε πτώχευση (Altman, 1968).

Όσον αφορά το αρχικό δείγμα των επιχειρηματικών μονάδων οι οποίες επιλέχθηκαν προκειμένου να μελετηθούν από την πλευρά του καθηγητή Altman, αυτό αποτελούταν από εν συνόλω εξήντα έξι επιχειρηματικές οντότητες. Οι επιλαχούσες επιχειρηματικές μονάδες κατηγοριοποιήθηκαν από πλευράς του σε δύο ισάριθμες ομάδες. Έτσι, η κάθε ομάδα περιλάμβανε συνολικά τριάντα τρεις επιχειρηματικές μονάδες.

Στο πλαίσιο της πρώτης ομάδας, ο καθηγητής Altman προτίμησε να εντάξει εκείνες τις επιχειρηματικές οντότητες οι οποίες είχαν κηρύξει πτώχευση. Αντίστοιχα, στο πλαίσιο της δεύτερης ομάδας ο ίδιος επέλεξε να εντάξει επιχειρηματικές μονάδες τις οποίες είχε επιλέξει τυχαία. Οι επιχειρηματικές οντότητες οι οποίες είχαν υπαχθεί από πλευράς του στο πλαίσιο της δεύτερης ομάδας είχαν καταταγεί από τον ίδιο σε ζευγάρια. Έτσι, οι επιχειρηματικές μονάδες που εμφάνιζαν δραστηριοποίηση επί όμοιων κλάδων επιλέγονταν προκειμένου αποτελέσουν αυτοτελή ζευγάρια. Πέραν αυτού, τόσο η διαδικασία του σχεδιασμού όσο και η διαδικασία της διαμόρφωσης των ζευγοποιήσεων των επιχειρηματικών μονάδων δεν γίνονταν μόνο ανά κλάδο αλλά και ανά μέγεθος της εκάστοτε επιχειρηματικής μονάδας. Έτσι, ήταν προτιμότερο να μην ζευγοποιηθεί μία μεγάλη επιχειρηματική μονάδα με μία πολύ μικρή, ακόμα και αν οι δυο τους δραστηριοποιούνταν σε όμοιο κλάδο (Altman, 1968; Altman, 1982).

Κατά την διαδικασία της αρχικής δοκιμής των δειγμάτων των επιχειρηματικών μονάδων οι οποίες είχαν υπαχθεί στην ομάδα η οποία συμπεριελάμβανε τις επιχειρήσεις που είχαν κηρύξει πτώχευση, τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για λόγους εξυπηρέτησης της ορθής κατάταξής τους προέκυπταν από τις αντίστοιχες οικονομικές και χρηματοοικονομικές τους καταστάσεις για τα αντίστοιχα φορολογικά έτη τα οποία μελετιούνταν. Τα μελετώμενα φορολογικά έτη μάλιστα, οι οποίες προηγούνταν από τις φορολογικές περιόδους επί των οποίων οι εταιρείες είχαν τεθεί σε κατάσταση πτώχευσης.

Κατόπιν του σχηματισμού και του καθορισμού των αρχικών ομάδων, και κατόπιν της απόφασης για τις επιμέρους επιχειρηματικές οντότητες οι οποίες πρόκειται να περιληφθούν στις εν λόγω επιλαχούσες σειρά έχει το στάδιο της συλλογής των δεδομένων εκ των οικονομικών καταστάσεων των νομικών οντοτήτων, καθώς επίσης και εκ των καταστάσεων των αποτελεσμάτων χρήσεως αυτών.

Λόγω του ιδιαίτερα μεγάλου πλήθους των μεταβλητών οι οποίες θεωρήθηκαν από την πλευρά του καθηγητή Altman ως αξιοπρόσεκτης σημασίας δείκτες αξιολόγησης των προκυπτόντων προβλημάτων στο πλαίσιο του επιχειρηματικού γίνεσθαι, γεγονός για το οποίο γίνεται μνεία και σε προγενέστερες ακαδημαϊκές μελέτες και επιστημονικές έρευνες από την αντίστοιχη του καθηγητή Altman, ο καθηγητής, προέβη στην συγκέντρωση μιας λίστας εν συνόλω είκοσι δύο πιθανών μεταβλητών – χρηματοοικονομικών δεικτών αυξημένης χρησιμότητας. Στη συνέχεια και κατόπιν του σχηματισμού της εν λόγω λίστας τα συγκεντρωμένα δεδομένα οδηγήθηκαν προς

περαιτέρω αξιολόγηση. Οι εν λόγω μεταβλητές μάλιστα, επιμερίστηκαν σε εν συνόλω πέντε κατηγορίες δεικτών χρηματοοικονομικής φύσεως. Πρόκειται για τους λεγόμενους αριθμοδείκτες μόχλευσης, ρευστότητας, φερεγγυότητας, αποδοτικότητας και δραστηριότητας (Altman, 1968).

Εν συνεχεία, από την λίστα, η οποία διαμορφώθηκε αρχικά από την πλευρά του καθηγητή Altman και η οποία απαρτιζόταν από συνολικά είκοσι δύο μεταβλητές, προέκυψε ότι μόνο πέντε δείκτες αποτελούσαν την καλύτερη περίπτωση δεικτών, οι οποίοι πληρούσαν τα συνολικά κριτήρια που είχαν τεθεί από την πλευρά του ίδιου του καθηγητή και μέσω των οποίων είναι δυνατό να επιτευχθεί η πιο αξιόπιστη και έγκυρη απόδοση των καλύτερων δυνατών αποτελεσμάτων. Εν τω μεταξύ σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι οι επιλαχόντες χρηματοοικονομικοί αριθμοδείκτες ήταν απαραίτητο να αλληλοσυμπληρώνονται εκ των προκυπτόντων αποτελεσμάτων τους και ο λόγος έγκειται στο ότι το τελικό αποτέλεσμα του υποδείγματος το οποίο εξάγεται από την διαδικασία του υπολογισμού τους, προκύπτει εκ του αθροιστικού αποτελέσματος όλων τους.

Έτσι, κατόπιν των ανωτέρω περιγραφόμενων σταδίων, ο καθηγητής Altman κατέληξε στην τελικώς προκύπτουσα συνάρτηση η οποία είναι η κάτωθι:

$$Z = 0,012X1 + 0,014X2 + 0,033X3 + 0,006X4 + 0,999X5$$

Για λόγους πληρέστερης κατανόησης διευκρινίζεται ότι:

- >Ο παράγοντας X1 αντιπροσωπεύει το λόγο: Κεφάλαιο Κίνησης / Σύνολο Ενεργητικού
- >Ο παράγοντας X2 αντιπροσωπεύει το λόγο: Παρακρατηθέντα Κέρδη / Σύνολο Ενεργητικού
- >Ο παράγοντας X3 αντιπροσωπεύει το λόγο: Κέρδη προ Τόκων και Φόρων / Σύνολο Ενεργητικού
- >Ο παράγοντας X4 αντιπροσωπεύει το λόγο: X4 = Αγοραία Αξία της Επιχείρησης / Σύνολο Υποχρεώσεων
- >Ο παράγοντας X5 αντιπροσωπεύει το λόγο: X5 = Πωλήσεις / Σύνολο Ενεργητικού
- >Ο παράγοντας Z αντιπροσωπεύει τον συνολικό Δείκτη, τον λεγόμενο δείκτη Z-Score(Altman et al., 1977).

Αναλυτικότερα, οι μεταβλητές X1 – X2 – X3 - X4, καθίσταται απαραίτητο να υπολογιστούν ως απόλυτες τιμές ποσοστού.

Έτσι, για παράδειγμα στην περίπτωση όπου μια επιχειρηματική μονάδα της οποίας ο λόγος Κεφάλαιο Κίνησης / Σύνολο Ενεργητικού προκύπτει 15%, το εν λόγω αποτέλεσμα είναι απαραίτητο να περιλαμβάνεται ως 15,0% και όχι ως 0,15. Μόνο η μεταβλητή X5 πρέπει απαραίτητως να είναι εκφραζόμενη διαφορετικά και πιο συγκεκριμένα, σε περίπτωση κατά την οποία ο δείκτης προκύψει ως 150%, κατόπιν τούτου θα πρέπει να εκφραστεί ως 1,5.

Μέσα από την αξιοποίηση του εν λόγω υποδείγματος, ένας αξιοσημείωτος αριθμός ερευνητών έχει προβεί στην διαπίστωση του ότι το συγκεκριμένο οικονομετρικό μοντέλο καθίσταται εφικτό να αποτυπωθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο βάσει της κάτωθι μορφής:

$$Z = 1,2X1 + 1,4X2 + 3,3X3 + 0,6 X4 + 1,0X5$$

Με τον τρόπο αυτόν το σύνολο των μεταβλητών από τις οποίες απαρτίζεται το υπόδειγμα του καθηγητή Altman, εκφράζονται άνευ ποσοστών και η τελευταία μεταβλητή στρογγυλοποιείται. Καθίσταται προφανές λοιπόν ότι η ερμηνευτική προσέγγιση του συγκεκριμένου οικονομετρικού προβλεπτικού υποδείγματος δεν υφίσταται καμία αλλοίωση η οποία προκαλείται από την συγκεκριμένη μεταβολή (Altman, 1968).

6.2 Ο τρόπος ερμηνείας των αποτελεσμάτων

Βάσει της ερμηνείας του υποδείγματος του καθηγητή Άλτμαν, ισχύουν τα κάτωθι:

- Z-Score μεγαλύτερο του 3,0 (Non-Distress Zone): Η επιχειρηματική μονάδα κρίνεται ως ασφαλής, βασιζόμενοι σε οικονομικά στοιχεία.
- Z-Score μεταξύ 2,7 και 2,99 (Grey Zone): Πρόκειται για μία ζώνη η οποία αποτελεί μία περιοχή στην οποία πρέπει να επιδειχθεί ιδιαίτερη προσοχή και εγρήγορση.
- Z-Score μεταξύ 1,80 και 2,70 (Grey Zone): Υπάρχουν πολλές πιθανότητες η επιχειρηματική οντότητα να κηρύξει πτώχευση μέσα σε 2 έτη αρχής γενομένης από την ημερομηνία των λήψης των οικονομικών δεδομένων.
- Z-Score χαμηλότερο του 1,80 (Distress Zone): Οι πιθανότητες μίας μελλοντικής οικονομικής καταστροφής είναι εξαιρετικά έντονες(Altman, 1968; Altman, 1982).

6.3 Εφαρμογή του οικονομοτεχνικού προβλεπτικού μοντέλου στην περίπτωση της «Enron»

Η ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων της εταιρείας Enron με τη χρήση του AltmanZ-Score παρέχει την επιθυμητή βάση για την κατανόηση, ερμηνεία και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και συν τοις άλλοις εξηγεί του πόσο καλή ήταν η πορεία μίας επιχείρησης κατά την διάρκεια της δραστηριοποίησής της. Για πρακτικούς λόγους, η εφαρμογή του προβλεπτικού οικονομομετρικού μοντέλου Altman Z-Score θα γίνει για τα τελευταία πέντε έτη της λειτουργίας της επιχείρησης, δηλαδή μέχρι και το χρονικό σημείο της κήρυξής της σε πτώχευση.

Υπό αυτό το πρίσμα, το οικονομομετρικό μοντέλο AltmanZ-Score χρησιμοποιήθηκε για τον προσδιορισμό της κατάστασης πτώχευσης της Enron και το αποτέλεσμα της εφαρμογής του εν λόγω μοντέλου παρουσιάζεται στον κάτωθι πίνακα:

Πίνακας 3. Αποτελέσματα Z-Score για την εταιρεία Enron (ιδίας επεξεργασίας)

ΕΤΗ	1996	1997	1998	1999	2000
X1	322/16.137= 0,02	225/22.552= 0,01	- 294/20.350= -0,01	667/33.381= 0,02	2620/65.503= 0,04
X2	2.740/16.137= 0,17	2.480/22.552= 0,11	3.230/29.350= 0,11	3.670/33.381= 0,11	4.585/65.503= 0,07
X3	4.030/16.137= 0,25	1,804/22.552= 0,08	5.280/29.350= 0,18	6.676/33.381= 0,20	8.515/65.503= 0,13
X4	2.271/3.985= 0,57	2.201/4.684= 0,47	3.758/5.694= 0,66	5.953/6.471= 0,92	9.906/13.759= 0,72
X5	13230/16.137= 0,82	20.290/22.552= 0,90	31.110/29.350= 1,06	40.057/33.381= 1,20	100.875/65.503= 1,54

Altman's Z-Score	$(1,2 \times 0,02) + (1,4 \times 0,17) + (3,3 \times 0,25) + (0,6 \times 0,57) + (1,0 \times 0,82) = \mathbf{2,25}$	$(1,2 \times 0,01) + (1,4 \times 0,11) + (3,3 \times 0,08) + (0,6 \times 0,47) + (1,0 \times 0,90) = \mathbf{1,72}$	$- (1,2 \times 0,01) + (1,4 \times 0,11) + (3,3 \times 0,18) + (0,6 \times 0,66) + (1,0 \times 1,06) = \mathbf{2,19}$	$(1,2 \times 0,01) + (1,4 \times 0,11) + (3,3 \times 0,20) + (0,6 \times 0,92) + (1,0 \times 1,20) = \mathbf{2,57}$	$(1,2 \times 0,04) + (1,4 \times 0,07) + (3,3 \times 0,13) + (0,6 \times 0,72) + (1,0 \times 1,54) = \mathbf{2,54}$
ΜΕΣΗ ΤΙΜΗ Z-Score	$(2,25 + 1,72 + 2,19 + 2,57 + 2,54) / 5 = \mathbf{2,25}$				
Σημείωση	<i>Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλιάδες δολάρια</i>				

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι τα ανωτέρω παρατιθέμενα αποτελέσματα προέκυψαν από τις οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας Enron Corporations, όπως αυτές αντλήθηκαν από το διαδίκτυο και παρατίθενται επί του Παραρτήματος Ι της παρούσης μελέτης.

Ο υπολογισμός του δείκτη X1 διενεργήθηκε από τον λόγο Net Working Capital/ Total Assets.

Ο υπολογισμός του δείκτη X2 διενεργήθηκε από τον λόγο Retained Earnings/Total Assets.

Ο υπολογισμός του δείκτη X3 διενεργήθηκε από τον λόγο EBIT/Total Assets.

Ο υπολογισμός του δείκτη X4 διενεργήθηκε από τον λόγο Market Value of Equity/Book Value of Liabilities (Total Debts).

Ο υπολογισμός του δείκτη X5 διενεργήθηκε από τον λόγο Sales/Total Assets.

Οι ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου είναι οι συντελεστές X1, X2, X3, X4 και X5 που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό της εξαρτημένης μεταβλητής, η οποία είναι το Z-Score στην ανωτέρω αναφερόμενη εξίσωση

$$Z = 1,2X1 + 1,4X2 + 3,3X3 + 0,6 X4 + 1,0X5$$

Η τιμή του Z-Score κατόπιν της ανάκτησής της, εν συνεχεία συγκρίνεται με τα ανωτέρω αναφερόμενα κριτήρια ερμηνείας. Το οικονομετρικό προβλεπτικό μοντέλο Altman Z-score εμφανίζει υψηλό βαθμό ακρίβειας στην πρόβλεψη της εταιρικής χρηματοοικονομικής δυσπραγίας των δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων (Altman et al., 1995).

Στον ανωτέρω παρατιθέμενο πίνακα εμφανίζονται τα αποτελέσματα του υπολογισμού του Z-Score της Enpon από δεδομένα που συλλέχθηκαν εκ των οικονομικών της καταστάσεων από το 1996 έως το 2000. Ο υπολογισμός των αποτελεσμάτων του Z-Score της Enpon αποκάλυψε ότι η εταιρεία αντιμετώπιζε οικονομικές δυσχέρειες ήδη από το έτος 1996 και κατά το 1997 εξακολουθούσε να παραμένει στην ίδια δυσχερή κατάσταση. Ενώ λοιπόν βρισκόταν στην λεγόμενη Ζώνη Κινδύνου (Distress Zone) εν έτει 1997, ωστόσο, από το έτος 1998 έως και το έτος 2000 μετέβη στην λεγόμενη Γκρίζα Ζώνη (Grey Zone). Αυτό σημαίνει ότι έστω φαινομενικά η δυσμενής κατάσταση της εταιρείας Enpon σημείωσε βελτίωση. Τα αποτελέσματα των Z-Score 2,19, 2,57 και 2,54 για τα έτη 1998, 1999 και 2000 αντίστοιχα αποδεικνύουν την υπόσταση της εταιρείας σε Γκρίζα Ζώνη.

Εκ των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή του οικονομετρικού προβλεπτικού μοντέλου του Z-Score του Altman προκύπτει ότι δεν ήταν δυνατό να προβλεφθεί η κήρυξη της εταιρείας Enpon σε πτώχευση. Μέσω αυτού και με δεδομένη την προβλεπτική ικανότητα του εν λόγω προβλεπτικού οικονομετρικού μοντέλου, η οποία υποστηρίχθηκε ανωτέρω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα του ότι οι οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας είχαν χειραγωγηθεί, από το έτος 1998 και έπειτα, καθώς τα αποτελέσματα του Z-Score για την αρχικώς μελετώμενη διετία τα οποία την ενέτασσαν στην Ζώνη Κινδύνου (Distress Zone) διαφαίνονται ως έγκυρα και αληθή, με δεδομένη την εν τέλει κήρυξη της εταιρείας σε πτώχευση.

Το μοντέλο Z-Score του Altman απαιτεί οι μελετώμενες επιχειρηματικές μονάδες να παραμένουν στην γκρίζα ζώνη για περίπου μια τριετία και εν συνεχεία για περίπου μια διετία να μεταβαίνουν στην επικίνδυνη ζώνη, ενώ κατόπιν στις συνηθέστερες των περιπτώσεων ακολουθεί η πτώχευση. Ουσιαστικά, η λειτουργία του εν λόγω προβλεπτικού μοντέλου είναι υγιής όταν ακολουθείται μια φυσική ροή καταστάσεων και μεταβάσεων από την μια ζώνη στην άλλη προ της κήρυξης μιας εταιρείας σε πτώχευση.

Στο σημείο αυτό εξηγείται και ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η πενταετία ως χρονικό διάστημα μελέτης της εν λόγω εταιρείας, σε αντίθεση με την περίπτωση της Lehman Brothers, ο οποίος έγκειται στο γεγονός του ότι κατά τα τελευταία δύο μελετώμενα έτη, τα προκύπτοντα αποτελέσματα δεν αντικατόπτρισαν την ιδανική και αναμενόμενη προβλεπτική ικανότητα του μοντέλου, όπως θα φανεί στη συνέχεια. Για τον λόγο αυτόν, ανατρέξαμε στο αμέσως προηγούμενο της τελευταίας διετίας έτος, ήτοι το έτος 1998, όπου επίσης τα αποτελέσματα του Z-Score δεν εξέφρασαν την επιθυμητή προβλεψιμότητα της δυσμενούς κατάστασης της εταιρείας. Αυτό μας οδήγησε να κινηθούμε σε ακόμα προγενέστερα έτη, ήτοι η διετία 1996-1997, όπου στην εν προκειμένω περίπτωση η εταιρεία ορθώς υπάχθηκε στην Ζώνη Υψηλού Κινδύνου. Υπό την εν λόγω αναδρομική μελέτη της πενταετίας που προηγήθηκε της κήρυξης της εταιρείας σε πτώχευση, είμαστε σε θέση να δώσουμε μία πλήρη ερμηνεία των αποτελεσμάτων του Z-Score για τα δύο τελευταία έτη προ της πτώχευσης της όπου το προβλεπτικό μοντέλο την υπαγάγει στην γκριζα ζώνη.

Εντούτοις, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η Enron μετέβη από τη ζώνη κινδύνου τον τρίτο μελετώμενο χρόνο στη γκριζα ζώνη, καθιστώντας δύσκολη την πρόβλεψη της πτώχευσης, ειδικά εάν χειραγωγήθηκαν οι οικονομικές της καταστάσεις.

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι η μέση βαθμολογία του Z-Score της Enron για την πενταετή μελετώμενη περίοδο ήταν 2,25, γεγονός το οποίο αποτελεί ένδειξη ότι η εταιρεία δεν είχε πρόβλημα, αλλά βρισκόταν παράλληλα σε δυσχερή και όχι σε ασφαλή ζώνη. Ως εκ τούτου, η χρήση των μεταβλητών από έτος σε έτος για τον προσδιορισμό των κινδύνων αποκάλυψε ότι η Enron αγωνιζόταν μόνο για δύο χρόνια για να ξεφύγει τον κίνδυνο, αλλά από το τρίτο έτος το οποίο ήταν κρίσιμο για τον προσδιορισμό της δυσφορίας της, η εταιρεία μετέβη από τη ζώνη κινδύνου στην γκριζα ζώνη.

6.4 Εφαρμογή του οικονομοτεχνικού προβλεπτικού μοντέλου στην περίπτωση της «Lehman Brothers»

Η ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων της εταιρείας Enron με τη χρήση του Altman Z-score παρέχει την επιθυμητή βάση για την κατανόηση, ερμηνεία και αξιολόγηση των

αποτελεσμάτων των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και συν τοις άλλους εξηγεί του πόσο καλή ήταν η πορεία μίας επιχείρησης κατά την διάρκεια της δραστηριοποίησής της.

Για πρακτικούς λόγους, η εφαρμογή του προβλεπτικού οικονομετρικού μοντέλου Altman Z-Score θα γίνει για τα τελευταία δύο έτη της λειτουργίας της επιχείρησης, δηλαδή μέχρι και το χρονικό σημείο της κήρυξης της σε πτώχευση. Υπό αυτό το πρίσμα, το οικονομετρικό μοντέλο Altman Z-score χρησιμοποιήθηκε για τον προσδιορισμό της κατάστασης πτώχευσης της Enron και το αποτέλεσμα της εφαρμογής του εν λόγω μοντέλου παρουσιάζεται στον κάτωθι πίνακα:

Πίνακας 4. Αποτελέσματα Z-Score για την εταιρεία Lehman Brothers (ιδίας επεξεργασίας)

ΕΤΗ	2007	2008
ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ		
X1	$-43.481 / 639.432 = -0,068$	$-237.725 / 691.063 = -0,344$
X2	$-169.449 / 639.432 = -0,265$	$-536.955 / 691.063 = -0,777$
X3	$-24.298 / 639.432 = -0,038$	$-127.155 / 691.063 = -0,184$
X4	$-134.383 / 668.573 = -0,201$	$-296.767 / 613.156 = -0,484$
X5	$778.188 / 639.432 = 1,217$	$782.230 / 691.063 = 1,13$
Altman's Z-Score	$-(1,2 \times 0,68) - (1,4 \times 0,265) - (3,3 \times 0,038) - (0,6 \times 0,201) + (1,0 \times 1,217) = -0,21$	$-(1,2 \times 0,344) - (1,4 \times 0,777) - (3,3 \times 0,184) - (0,6 \times 0,484) + (1,0 \times 1,13) = -1,27$
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ Z-Score	$(-0,21 - 1,27) / 2 = -0,74$	
Σημείωση	<i>Τα ποσά είναι εκφρασμένα σε χιλιάδες δολάρια</i>	

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι τα ανωτέρω παρατιθέμενα αποτελέσματα προέκυψαν από τις οικονομικές καταστάσεις της εταιρείας Lehman Brothers όπως αυτές αντλήθηκαν από το

διαδίκτυο μέσω των διαδικτυακών συνδέσμων που παρατίθενται επί της Βιβλιογραφίας της παρούσης μελέτης.

Ο υπολογισμός του δείκτη X1 διενεργήθηκε από τον λόγο Net Working Capital/Total Assets.

Ο υπολογισμός του δείκτη X2 διενεργήθηκε από τον λόγο Retained Earnings/Total Assets.

Ο υπολογισμός του δείκτη X3 διενεργήθηκε από τον λόγο EBIT/Total Assets.

Ο υπολογισμός του δείκτη X4 διενεργήθηκε από τον λόγο Market Value of Equity/Book Value of Liabilities (Total Debts).

Ο υπολογισμός του δείκτη X5 διενεργήθηκε από τον λόγο Sales/Total Assets.

Οι ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου είναι οι συντελεστές X1, X2, X3, X4 και X5 που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό της εξαρτημένης μεταβλητής, η οποία είναι το Z-Score στην ανωτέρω αναφερόμενη εξίσωση

$$Z = 1,2X1 + 1,4X2 + 3,3X3 + 0,6 X4 + 1,0X5$$

Η τιμή του Z-Score κατόπιν της ανάκτησής της, εν συνεχεία συγκρίνεται με τα ανωτέρω αναφερόμενα κριτήρια ερμηνείας.

Από τον ανωτέρω παρατιθέμενο πίνακα, η εν γένει δυσχερής κατάσταση της εταιρείας για τα δύο τελευταία έτη προ της κήρυξής της σε πτώχευση προβλέφθηκε επιτυχώς από το προβλεπτικό οικονομετρικό μοντέλο Z-Score του Altman. Αναλυτικότερα, οι βαθμολογίες του Z-Score για τα έτη 2007 και 2008 ήταν -0,24 και -1,27 αντίστοιχα. Αμφότερες οι δύο τιμές εντάσσουν την εταιρεία στην Ζώνη Υψηλού Κινδύνου. Έτσι, το προβλεπτικό οικονομετρικό μοντέλο του Altman χαρακτήρισε την εταιρεία ως πιθανώς πτωχεύσασα, δύο έτη προ της πραγματικής κήρυξής της σε πτώχευση.

6.5 Συζήτηση – Συμπεράσματα

Τόσο στην περίπτωση της Lehman Brothers όσο και στην περίπτωση της Enron παρατηρήθηκε η αξιοποίηση ειδικών τεχασμάτων λογιστικής φύσεως για λόγους εκούσιας παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων και των επ' αυτών αποτυπωμένων οικονομικών στοιχείων αμφοτέρων των δύο ανωτέρω αναφερόμενων εταιρειών. Οι εν λόγω ενέργειες υπάγονται στο πλαίσιο της λεγόμενης «δημιουργικής» λογιστικής και απώτερος σκοπός τους εξ' όσων

διαπιστώθηκε είναι η παροχή διαστρεβλωμένων πληροφοριακών στοιχείων προς τους μετόχους και το επενδυτικό κοινό της εταιρείας, προκειμένου αυτοί να μην προβούν σε πώληση των μετοχών τους και σε αποθάρρυνση της επενδυτικής τους δραστηριοποίησης αντίστοιχα. Πρόκειται για μια σειρά κινήσεων οι οποίες σε περίπτωση κατά την οποία πραγματοποιηθούν θα θέσουν την εταιρεία σε κίνδυνο πτώχευσης ή τουλάχιστον σε σοβαρή μείωση της δραστηριοποίησής της και της ευρυθμίας της.

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης εφαρμόσαμε για αμφότερες τις ανωτέρω αναφερόμενες περιπτώσεις πτωχευμένων εταιρειών το οικονομετρικό προβλεπτικό μοντέλο Z-Score το οποίο αναπτύχθηκε από τον καθηγητή Edward Altman. Ανώτερος σκοπός της εν λόγω εφαρμογής ήταν η διαπίστωση της προβλεπτικής ικανότητας του εν λόγω μοντέλου στις δύο συγκεκριμένες περιπτώσεις πτωχεύσεων, δεδομένης της ισχυρής προβλεπτικής ικανότητάς του. Έτσι, ενώ στην περίπτωση της Enron το εν λόγω μοντέλο μέσω των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τον δείκτη Z-Score για το τέταρτο και πέμπτο έτος προ της κήρυξής της σε πτώχευση, τοποθέτησε την εταιρεία στην Υψηλή Ζώνη Κινδύνου, κατά τα τρία τελευταία έτη προ της εν λόγω την επανέφερε στη λεγόμενη Γκρίζα Ζώνη Κινδύνου, γεγονός το οποίο μάλιστα αποτέλεσε την αιτία εξέτασης από πλευράς μας της εταιρίας Enron για πέντε συναπτά έτη προ της κήρυξής της σε πτώχευση. Στην προκειμένη περίπτωση επομένως, το προβλεπτικό οικονομετρικό μοντέλο Z-Score δεν κατάφερε να αποτυπώσει στα εξαγόμενα αποτελέσματα τη μελλοντική κήρυξη της εταιρείας σε πτώχευση. Καταλήξαμε εν τέλει, στο πλαίσιο της ανωτέρω παρατιθέμενης ανάλυσης, ότι ο λόγος έγκειται στην υψηλού βαθμού παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων της εν λόγω εταιρείας. Ως εκ τούτου, οι οικονομικές καταστάσεις επί των οποίων βασίστηκε ο υπολογισμός του προβλεπτικού δείκτη Z-Score δεν αντικατόπτριζαν την πραγματικότητα με την οποία ερχόταν αντιμέτωπη η εταιρεία.

Δεν έχουμε τα ίδια αποτελέσματα ωστόσο και στην περίπτωση της Lehman Brothers, όπου εκ των αποτελεσμάτων του προβλεπτικού οικονομετρικού μοντέλου Z-Score η εταιρεία κατά τα δύο μελετώμενα έτη προ της κήρυξής της σε πτώχευση υπήχθη στη Ζώνη Υψηλού Κινδύνου πτώχευσης, επιβεβαιώνοντας την προβλεπτική ικανότητα του εν λόγω μοντέλου.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Altman, E.I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, **23**(4), 589-609.
- Altman, E. Halderman, R. and Narayanan (1977). Zeta Analysis: A New Model to Identify Bankruptcy Risk of Corporations. *Journal of Banking and Finance*, **1**(1), 29-54.
- Altman, E. (1982). *Corporate Financial Distress – A Complete Guide to Predicting, Avoiding and Delaying with Bankruptcy*, J. Wiley and Sons, Hoboken, NJ, USA.
- Bansal, P. and Kandola, S. (2003). Corporate social responsibility: Why good people behave badly in organizations. *Ivey Business Journal Online*, Mar/Apr.
- Barrionuevo, A. (2006). Enron Chiefs Guilty of Fraud and Conspiracy. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2006/05/25/business/25cnd-enron.html>
- BBC. (2002). Enron scandal at-a-glance. Retrieved from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1780075.stm>
- Bondarenko, P. (2019). Enron Scandal. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Enron-scandal>
- Boorman J. and Ingves S. (2001). *Financial system abuse, financial crime and money laundering*, International Monetary Fund. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/ml/2001/eng/021201.htm>
- Bratton, W.W. (2002). *Enron and the Dark Side of Shareholder Value*. Georgetown Law Faculty Publications and Other Works. Retrieved from <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/505>
- Buisman J. and Gilmour G. (2008). *International auditing. Comparative International Accounting*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, USA.
- Burton F.G., Emmett S.A., Simon C.A. and Wood D.A. (2012). Corporate Managers' Reliance on Internal Auditor Recommendations, *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, **31**, 151-166.
- CBC. (2006). The rise and fall of Enron: a brief history. Retrieved from <https://www.cbc.ca/news/business/the-rise-and-fall-of-enron-a-brief-history-1.591559>
- Clinard, M.B. (1990). *Corporate corruption: The abuse of power*, Praeger, New York, NY, USA.

- Clinard, M.B. and Quinney R. (1973). *Criminal behavior systems: a typology*, Holt, Rinehart and Winston, New York, NY, USA.
- Eisenhardt, K.M. (1989). Building Theories from Case Study Research, *The Academy of Management Review*, **14**(4), 532-550.
- European Anti-Fraud Office (2016). *Handbook The role of Member States' auditors in fraud prevention and detection for EU Structural and Investment Funds - Experience and practice in the Member States*, European Commission, EU.
- Ferguson, C. (2012). *Predator Nation*, Crown Business, New York, NY, USA.
- Fligstein, N. and Roehrkasse, A. (2013) All the Incentives Were Wrong: Opportunism and the Financial Crisis, Conference paper, American Sociological Association Annual Meeting, New York, NY, USA.
- Freeman, R.B. (2010) Financial Crime, Near Crime, and Chicanery in the Wall Street Meltdown, *Journal of Policy Modeling*, **32**, 690–701.
- Ghauri, P. (2004). Designing and conducting case studies in international business research, In Marschan-Piekkari R & Welch C (Eds), *Handbook of qualitative research methods for international business*, Edward Elgar Cheltenham, UK, 2004. pp. 109-124.
- Gottschalk, P. (2010). Categories of financial crime, *Journal of Financial Crime*, **17**(4), 441–458.
- Hossain, S. (2013). Effect of Regulatory changes on Auditor Independence and Audit Quality. *International Journal of Auditing*, **17**(1), 246-264.
- Institute of Internal Auditors (2004). *Standards for the Professional Practice of Internal Auditing*. The Institute of Internal Auditors, Altamonte Springs, FL, USA.
- International Federation of Accountants (2009). *Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control*, New York, NY, USA.
- Kagermann, H., Kinney, W., Küting, K. and Weber, C.P. (Eds). (2007). *Internal Audit Handbook: Management with the SAP-Audit Roadmap*. Springer, Berlin, Germany.
- Lemus, E. (2014). The Financial Collapse of the Enron Corporation and its Impact in the United States Capital Market. *Global Journal of Management and Business Research*, **14**(4), 41-50.
- Li, Y. (2010). The case analysis of the scandal of Enron. *International Journal of Business and Management*, **5**(10), 37-41.

- Lioudis, N.K. (2017). The collapse of Lehman Brothers: A case study. Retrieved from <https://www.investopedia.com/articles/economics/09/lehman-brothers-collapse.asp>
- Mahama, M. (2015). Detecting corporate fraud and financial distress using the Atman and Beneish models. The case of Enron Corp. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, **3**(1), 1-18.
- McLean, B. and Elkind, P. (2004). *The Smartest Guys in the Room: The Amazing Rise and Scandalous Fall of Enron*, Portfolio Trade.
- Myring, M. and Bloom, R. (2003). ISB's conceptual framework for auditor's independence. *The CPA Journal*, **1**(3).
- Nicolae, V.C. and Susmanschi, G. (2012). Internal and external auditors as a teamwork, *Revista Economica*, **4**, 150-155.
- Petrick, J. A. and Scherer, R. F. (2003). The Enron scandal and the neglect of management integrity capacity. *Mid-American Journal of Business*, **18**(1), 37-49.
- Pickett, K.H. (2010). *The internal auditing handbook*. Wiley, Hoboken, NJ, USA.
- Pickett, K.S. and Pickett, J.M. (2002). *Financial crime investigation and control*, Wiley, Hoboken, NJ, USA.
- Podgor, E.S. (1999). Criminal Fraud, *American University Law Review*, **48**, 729-768.
- Porter, B. Simon, J. and Hatherly, D.J. (2014). *Principles of external auditing*. Wiley, Chichester, UK.
- Power, M. (1999). *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford University Press, Oxford, UK.
- Reurink, A. (2018). Financial Fraud: A Literature Review, *Journal of Economic Surveys*, **32**(5), 1292-1325.
- Rezaee, Z. (2005). Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud. *Critical Perspectives on Accounting*, **16**(3), 277-298.
- Ryder, N. (2011). *Financial Crime in the 21st century: Principles and policies*, Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Sutherland, E.H. (1940). White Collar Criminality, *American Sociological Review*, **5**, 10.
- The Guardian. (2010). Lehman Brothers: Repo 105 and other accounting tricks. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/2010/mar/12/lehman-brothers-repo-105-enron>
- Thornton, G. (1990). *Audit manual*. Longman, London, UK.

Yin, R.K. (2003). *Case study research: Design and methods*, Sage, Thousand Oaks, CA, USA.

Ελληνική

Αληφαντής, Γ. (2016). *Ελεγκτική Βάσει των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων Ελέγχου και των Ελληνικών Λογιστικών Προτύπων*. Εκδόσεις Διπλογραφία, Αθήνα.

Γρηγοράκος, Θ. (1989). *Γενικές αρχές ελεγκτικής*. Εκδόσεις Σμπύλιας, Αθήνα.

Γρηγοράκος, Θ. (2008). *Ανάλυση-ερμηνεία του ελληνικού γενικού λογιστικού σχεδίου*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Δήμου, Ν.Γ. (2000). *Ελεγκτική I Βασικές αρχές γενικής και τραπεζικής ελεγκτικής*, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.

Ζιούβας Δ. (2016). Άξονες μιας σύγχρονης ποινικής αντιεγκληματικής πολιτικής κατά της δωροδοκίας και της δωροληψίας στο δημόσιο και στο ιδιωτικό τομέα, Στο: Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης Τιμητικός Τόμος υπέρ του Καθηγητή Ν. Κουράκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2016. σελ. 774-796.

Ζωΐτσα, Α. (2017). *Σύγχρονη ελεγκτική και ελεγκτικός κίνδυνος*, Σοφία, Αθήνα.

Καζαντζής, Χ.Ι. (2006). *Ελεγκτική & Εσωτερικός Έλεγχος*, BusinessPlusA.E., Αθήνα.

Κάντζος, Κ. και Χονδράκη, Α. (2006). *Ελεγκτική Θεωρία και πρακτική*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.

Καραμάνης, Κ. (2008). *Σύγχρονη Ελεγκτική*, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Εταιρεία Ο.Π.Α. Α.Ε, Αθήνα.

Κραμβία-Καπαρδή Μ. και Τσολάκης Χ. (2011). *Οικονομικά εγκλήματα στις επιχειρήσεις*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Λουμιώτης, Β. (2010). *Ειδικά Θέματα Εφαρμοσμένης Λογιστικής και Ελεγκτικής των Τραπεζών*, Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Σ.Ο.ΕΛ. (Ι.Ε.Σ.Ο.ΕΛ.), Αθήνα.

Λουμιώτης, Β. και Τζίφας Β. (2012). *Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου*, Έκδοση ΙΕΣΟΕΛ, Αθήνα.

Νεγκάκης, Χ. και Ταχυνάκης, Π. (2013). *Σύγχρονα θέματα ελεγκτικής & εσωτερικού ελέγχου. Σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου*. Εκδόσεις Διπλογραφία, Αθήνα.

Παπαδάτου, Θ. (2001). *Εσωτερικός και εξωτερικός έλεγχος ανωνύμων εταιρειών: Εφαρμογές, πρακτικά θέματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Θεσσαλονίκη.

Παπάς, Α.Α. (1999). *Εισαγωγή στην ελεγκτική*. Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.

- Παπαστάθης, Π. (2014). *Ο σύγχρονος εσωτερικός έλεγχος (internalaudit) και η πρακτική εφαρμογή του*. Αθήνα.
- Πιτσελά, Α. (2011). *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Touchtidou, S. (2016). LehmanBrothers: Η χρεοκοπία που άλλαξε τον κόσμο. Ανακτήθηκε από <https://gr.euronews.com/2016/09/15/lehman-brothers-8-years>
- Τσακλάγκανος, Α.Α. (2005). *Ελεγκτική*, Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- TVXS. (2010). Τα αίτια της κατάρρευσης της LehmanBrothers και η πρακτική «Repo 105». Ανακτήθηκε από <https://tvxs.gr/news/κόσμος/τα-αίτια-της-κατάρρευσης-της-lehman-brothers-και-η-πρακτική-«repo-105»>

Μεταφρασμένη

- Meigs, W.B.,Larsen, J.E. andMeigs, R.F. (1984). *Ελεγκτική*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Πηγές άντλησης οικονομικών καταστάσεων

Οικονομικές Καταστάσεις Enron 1996-1997-1998-1999-2000:

<http://picker.uchicago.edu/Enron/EnronAnnualReport2000.pdf>

Οικονομικές Καταστάσεις LehmanBrothers έτους 2007: [https://www.zonebourse.com/NB-](https://www.zonebourse.com/NB-PRIVEQPARTN-56192/pdf/87896/NB%20PRIV%20EQ%20PARTN_Rapport-annuel.pdf)

[PRIVEQPARTN-56192/pdf/87896/NB%20PRIV%20EQ%20PARTN_Rapport-annuel.pdf](https://www.zonebourse.com/NB-PRIVEQPARTN-56192/pdf/87896/NB%20PRIV%20EQ%20PARTN_Rapport-annuel.pdf)

Οικονομικές Καταστάσεις LehmanBrothers έτους 2008: <https://www.rns->

[pdf.londonstockexchange.com/rns/8436Z_1-2008-7-24.pdf](https://www.rns-pdf.londonstockexchange.com/rns/8436Z_1-2008-7-24.pdf)